

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Eliška Hudečková

Dezinformace, fake news a hoaxy v mediální výchově

Studijní program: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání (maior) –
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání (minor)

Olomouc 2023

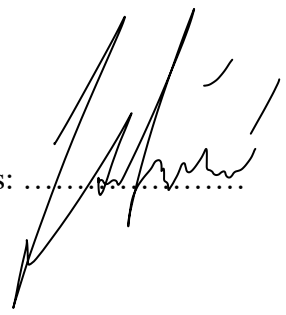
vedoucí práce: doc. Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a pouze za užití zdrojů, které uvádím v závěru práce v seznamu použité literatury a internetových zdrojů.

V Olomouci dne 18. 4. 2023

Podpis:

A handwritten signature in black ink, consisting of several sharp, sweeping strokes, positioned over the dotted line of the signature field.

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu doc. Mgr. Kamilu Kopeckému, Ph.D., za jeho profesionální, vstřícný přístup a cenné rady při psaní bakalářské práce, ale především za jeho pedagogickou a odbornou činnost a entuziastický přístup ke vzdělávání studentů během celého vysokoškolského studia.

Anotace CZ:

Tato bakalářská práce se zabývá fenomény nepravdivých informací v mediálním prostředí, konkrétněji dezinformacemi, fake news a hoaxy. Odpovídá na otázky, do jaké míry ovlivnily události posledních tří let začlenění dezinformací do výuky na školách na Moravě, jak školy integrují témata mediální výchovy do učebních plánů a osnov či jakým způsobem s nimi vyučující pracují v jednotlivých vyučovacích jednotkách.

Klíčová slova:

Dezinformace, fake news, hoax, misinformation, malinformace, mediální výchova, internet, RVP, ŠVP, sociální sítě, covid-19, ruská agrese na Ukrajině, volby.

Anotace AJ:

This bachelor's theses deals with the phenomena of false information in media environment, particularly disinformation, fake news and hoax. It answers the questions regarding the influence of events of the past three years on the disinformation integration in schools (in the region of Morava), how schools integrate the important topics of media education to the curriculum, and how teachers work with them within classes.

Key words:

Disinformation, fake news, hoax, misinformation, malinformation, media education, internet, Framework Education Programme, School Education Programme, social media, COVID-19, russian aggression towards Ukraine, election.

Obsah

Úvod	7
I. Teoretická část.....	9
1. RVP ZV 2021	10
1.1 Rámcový vzdělávací program	10
1.2 Průřezová témata	10
1.3 Mediální výchova v RVP ZV 2021	11
1.4 Klíčové kompetence	12
1.5 Digitální kompetence.....	12
1.5.1 Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030	13
2. Kritické myšlení	15
3. Média a masmédia	17
4. Mediální výchova a mediální gramotnost	19
4.1 Potřeba mediální výchovy	19
4.2 Mediální gramotnost.....	20
4.3 Kde hledat a ověřovat informace	21
5. Výzkumy v oblasti mediální gramotnosti.....	23
6. Dezinformace.....	25
6.1 Vymezení.....	25
6.2 Dezinformace vs. fake news vs. hoax.....	26
6.3 Misinformace vs. dezinformace	26
6.4 Malinformace vs. dezinformace	27
6.5 Fake news	27
6.6 Hoaxy	28
7. Příklady dezinformací/hoaxů/fake news z aktuální doby.....	30
7.1 Facebook a uživatelské údaje	30
7.2 Mobilizace a Petr Pavel	31

7.3 Preventivní prohlídky kvůli tuberkulóze	32
7.4 Úmrtí jednoho z kandidátů na prezidenta.....	33
7.5 Mikročipy na testovacích tyčinkách, Bill Gates.....	33
7.6 Žádná válka na Ukrajině není	35
II. Empirická část.....	36
1. Cíle práce.....	37
1.1 Stanovení předpokladů	37
1.2 Metodologie.....	37
1.3 Průběh výzkumu	39
2. Analýza dat z dotazníků	40
3. Shrnutí	67
4. Závěr.....	69
Zdroje	70
Zdroje obrázků.....	76

Úvod

Následující práce pojednává o problematice mediální gramotnosti jako o jednom z klíčových konceptů a pojmů rozvíjející se společnosti dvacátého prvního století a s tím souvisejícím začleněním mediální výchovy do kurikulárních dokumentů základních škol, a to s akcentem na problematiku dezinformací, fake news a hoaxů, které společnost nezdědka polarizují či radikalizují, ovlivňují lidské smýšlení o světě, a proto se tedy práce s nimi stává zásadní pro každého jednoho z nás.

Nedílnou potřebou dnešního člověka je schopnost orientace v mediálním prostředí jakožto zdroji informací, schopnost rozlišit pravdivé a klamavé informace na základě vlastního kritického myšlení a adekvátního vyhledávání informací. Jedním z cílů základního vzdělávání je „pomáhat žákům orientovat se v digitálním prostředí a vést je k bezpečnému, sebejistému, kritickému a tvořivému využívání digitálních technologií při práci, při učení, ve volném čase i při zapojování do společnosti a občanského života“ (RVP ZV 2021), což se odráží i v klíčových kompetencích. Digitální kompetence a mediální výchova se tak stávají klíčovými pojmy, mediální gramotnost pak prakticky základní kompetencí pro orientaci v moderním světě.

V teoretické části práce jsou vymezeny termíny související s problematikou mediální gramotnosti jako je mediální výchova, mediální gramotnost, kritické myšlení, klíčové kompetence, fake news, dezinformace a hoaxy, jejich konkrétní druhy a příklady, najdeme zde také obecné informace o tom, kde si můžeme ověřovat informace či kdo se u nás věnuje problematice dezinformací a mediální výchovy. V praktické části se poté práce věnuje začlenění problematiky dezinformací, fake news a hoaxů v rámci mediální výchovy do školních vzdělávacích programů a její realizaci v jednotlivých předmětech či vyučovacích jednotkách, a to v kontextu událostí posledních čtyř let. Práce slouží především jako základní vhled do problematiky a aplikovaná metodologie slouží jako sonda do současného stavu v rámci subjektivních odpovědí respondentů z řad pedagogů.

Aktuálnost zvoleného tématu je podmiňována i nedávnou podobou pandemie onemocnění covid-19, rusko-ukrajinským konfliktem, respektive ruskou agresí na Ukrajině, a v neposlední řadě celorepublikovými prezidentskými volbami. Zvyšuje se potřeba vzdělávat žáky právě v oblasti mediální výchovy a rozvíjet je způsobem, aby byli sami schopni účinně bojovat s dezinformacemi, dokázali si dané informace zpracovat bez pouhého pasivního přijímání přehršle informací dostupných prakticky v instantní podobě, a dokázali tak odlišit názory a fakta, manipulaci od konstruktivní argumentace, propagandu od zdravé politiky,

respektive manipulativní politické argumenty od relevantních, upravené fotografie od původních, nebo aby dokázali konstruktivně vyhodnotit vliv influencerů, sociálních sítí a reklam.

Cílem této práce je zmapovat současnou situaci ohledně začlenění mediální výchovy do výuky na druhých stupních základních škol a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií na Moravě (konkrétně v Jihomoravském, Moravskoslezském, Olomouckém a Zlínském kraji) s akcentem na problematiku dezinformací, fake news a hoaxů. Pomocí sesbíraných dat je v práci hodnoceno, zda je tato tematika na školách začleněna a probírána a zda pandemie covid-19, rusko-ukrajinská válka a prezidentské volby ovlivnily začlenění dezinformací do výuky. Práce dále zjišťuje například odpovědi na otázky, zda jsou učitelé s realizací mediální výchovy na daných školách spokojeni, jaké výukové metody, aktivity využívají ve svých hodinách atd. Tato práce se opírá o studii „Učitel ve světě médií“ z roku 2021 a navazuje na otázky v této studii položené.

I. Teoretická část

1. RVP ZV 2021

1.1 Rámcový vzdělávací program

Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání (dále jen RVP ZV) je součástí kurikulárních dokumentů na státní úrovni, které stanovují pro jednotlivá školní období základní strukturu (rámce), kam by se mělo ubírat vzdělávání žáků. Skládá se ze 4 hlavních částí (A – vymezení RVP v rámci kurikulárních dokumentů, B – charakteristika základního vzdělávání, C – cíle základního vzdělávání, jednotlivé vzdělávací oblasti, klíčové kompetence, průřezová témata, D – vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Na školní úrovni si potom každá škola dle svého uvážení stanovuje školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP), které podrobněji stanovují učební plány, osnovy, cíle a koncepce vzdělávání dané školy, a to v návaznosti na právě platný RVP. (RVP ZV, 2021, str. 2–5)

RVP ZV prošel v nedávné době revizí, v roce 2021 byl vydaný ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, a v upravené podobě došlo k pár změnám, které více reflektují potřeby moderní, rozvíjející se společnosti a zdůrazňuje potřebu digitální gramotnosti jako jednu ze základních klíčových kompetencí. (edu.cz, RVP ZV, 2022)

1.2 Průřezová témata

RVP ZV (2021, str. 124) definuje průřezová témata následovně: *„Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.“*

Definována jsou následující témata:

- Osobnostní a sociální výchova.
- Výchova demokratického občana.
- Multikulturní výchova.
- Environmentální výchova.
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.
- Mediální výchova.

Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání a každá škola musí dle RVP ZV zakomponovat tato témata do svých ŠVP jedním z následujících způsobů:

- a) Vytvořením odpovídajících samostatných vyučovacích předmětů.
 - b) Zakomponováním těchto oblastí do již existujících vyučovacích hodin.
 - c) Umožněním studentům zvolit si semináře, kurzy či blokovou výuku těchto témat.
- (RVP ZV, 2021, str. 124)

V současné době probíhá nová revize RVP ZV (MŠMT, 2022) vycházející ze Strategie 2030+ jako z jednoho z klíčových dokumentů pro vývoj vzdělávání v ČR, v níž je problematika průřezových témat diskutována. Odborníci vedou diskuze o tom, jak se v praxi průřezová témata skutečně do výuky začleňují, zda učitelé mají dostatečný přehled o tom, jaké výstupy jsou z nich očekávány a jakým způsobem je uchopit v ŠVP, zda jsou průřezová témata dostatečně aktuální a modernizovaná – proto v souvislosti s touto revizí dochází k redukci průřezových témat, k jasnějšímu vymezení očekávaných výstupů a praktických dovedností a postojů, které by žáci měli získat. V důsledku této nové velké revize mediální výchova jako samostatné průřezové téma zaniká a je otázkou přístupu jednotlivých škol a vyučujících, jak se k tomu postaví, neboť dosažení určité úrovně mediální gramotnosti zajisté zůstane požadavkem na každého jedince ve společnosti.

1.3 Mediální výchova v RVP ZV 2021

RVP ZV 2021 v rámci mediální výchovy vychází z předpokladu, že média se stávají každodenní součástí naší reality a je proto důležité s nimi umět náležitě zacházet (a to ve všech třech oblastech – kognitivní, afektivní i psychomotorické). Informace a podněty z médií je důležité náležitě hodnotit, třídít, argumentovat a jednat s nimi v zájmu dobra svého i dobra druhých lidí, neboť média mají silný socializační charakter. V rámci mediální výchovy žáci získávají mediální gramotnost, a díky ní se mají naučit volit vhodně média pro svůj pracovní, školní a společenský život, hodnotit jejich přínos či reflektovat jejich úskalí, ale také odpovědně přistupovat k získanému obsahu a analyzovat jeho pravdivost, reálnost, smysluplnost.

RVP ZV 2021 charakterizuje mediální výchovu, nabízí možnou vazbu na vzdělávací oblasti (člověk a společnost, jazyk a jazyková komunikace, umění a kultura), vytyčuje body pro realizaci mediální výchovy se žáky s lehkým mentálním postižením, reflektuje přínosy tématu pro osobní rozvoj žáka (v oblasti vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot), určuje tematické okruhy receptivních a produktivních činností – tedy získaná mediální gramotnost má vycházet nejen ze znalostí, ale také z vlastní tvorby a vlastního zacházení s médii. Začlenění práce s dezinformacemi v různých podobách se tedy může opírat o všechny tematické okruhy (RVP ZV, 2021, str. 136–138):

Kritické čtení a vnímání mediálních sdělení: chápání principu reklamy, určování některých charakteristických vlastností mediálních textů, rozlišovat zábavní a seriózní zprávy.

Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality: odlišování důvěryhodných zdrojů a falešných informací, tedy problematika dezinformací apod., odlišování obsahu odpovídajícího realitě a obsahu smyšleného, objektivita a subjektivita obsahu, respektive jeho zaujatost a nezaujatost, ...

Stavba mediálních sdělení: charakteristické znaky mediálních textů včetně jejich horizontálního a vertikálního uspořádání, ...

Vnímání autora mediálních sdělení: zda se autorovo tvrzení opírá o fakta nebo o subjektivní názor, jakým způsobem se autor zprávy vyjadřuje a komunikuje s lidmi, chápání propagandy a manipulace, záměr autora.

Fungování a vliv médií ve společnosti: role médií ve společnosti, vliv médií na běžný život, historický kontext a vývoj médií, rozdíl mezi veřejnoprávními a bulvárními médii, vliv médií na kultura, na politický život, názory a postoje obyvatel.

1.4 Klíčové kompetence

Další ze zásadních bodů RVP ZV 2021 je vytyčení klíčových kompetencí, kterých mají žáci na konci základního vzdělávání dosáhnout. Jedná se o jakési komplexní předpoklady – v oblasti afektivní, kognitivní i psychomotorické – pro rozvoj žáka, ať už v rámci společnosti (a schopnosti jedince v ní adekvátně fungovat, spolupracovat s ostatními) či v rámci seberozvoje a sebeuplatnění jako jedince. RVP ZV (2021, str. 10) definuje klíčové kompetence jako „*Souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Jejich výběr a pojetí vychází z hodnot obecně přijímaných ve společnosti a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence jedince přispívají k jeho vzdělávání, spokojenému a úspěšnému životu a k posilování funkcí občanské společnosti. V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: kompetence k učení; kompetence k řešení problémů; kompetence komunikativní; kompetence sociální a personální; kompetence občanské; kompetence pracovní; kompetence digitální.*“

1.5 Digitální kompetence

Pokud mluvíme o dezinformacích/fake news/hoaxech v rámci mediální gramotnosti a mediální výchovy, můžeme pro důležitost práce s nimi najít podporu i poukázáním na začlenění digitálních kompetencí do RVP ZV roku 2021 – v rámci jejich naplnění žák na konci

základního vzdělávání, mimo jiné, *získává, vyhledává, kriticky posuzuje, spravuje a sdílí data, informace a digitální obsah, k tomu volí postupy, způsoby a prostředky, které odpovídají konkrétní situaci a účelu.* (RVP ZV, 2021, str. 13) Ačkoli se mediální výchovou nerozumí jenom pohyb v digitalizovaném prostředí, pro žáky jsou digitální technologie a online prostředí z drtivé většiny zásadním zdrojem informací, a proto digitální kompetence a mediální výchova spolu úzce souvisejí. Dále také v rámci digitálních kompetencí je žák schopen:

- Uvědoměle využívat různé digitální technologie, aplikace, zařízení, respektive by si měli být vědomi své volby tyto technologie užívat pro každodenní činnost školní/pracovní/sociální.
- Využívat svá digitální prostředí tak, aby neohrožovali ani sebe, ani druhé (kyberšikana, bezpečnost hesel, sdílení intimních fotografií aj.).
- Kriticky zhodnotit výhody a nevýhody médií, technologií, internetových služeb aj., měli by adekvátně posoudit jejich přínosy pro společnost a odůvodnit jejich rizika a úskalí (například právě i v souvislosti s dezinformacemi).
- Využívat digitální zařízení ke zjednodušení, zefektivnění, zkvalitnění své práce v různých oblastech života.
- Pracovat se technologiemi v rozsahu, který mu pomůže v pracovním či školním životě, tzn. upravovat, vytvářet či kombinovat materiály.
- Aj. (RVP ZV, 2021, str. 13)

1.5.1 Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030

„Společným socializačním znakem této generace je především využívání digitálních technologií a naprosto neomezený přístup k ohromnému množství informací, které je ale třeba kriticky hodnotit a dále s nimi pracovat.“ (Strategie 2030+, 2020)

Těmito slovy se Strategie 2030+ dotýká i právě tématu naší práce. V rámci rozvoje celé společnosti ve všech oblastech dochází i k dezorientaci v záplavě dostupných informací – žádná civilizace nebyla tak informační, jako jsme nyní my. Strategie na to upozorňuje i například skrze to, že je potřeba zredukovat učební obsahy a zaměřit se více na obecné schopnosti, dovednosti a postoje, klíčové kompetence a gramotnosti než na prosté memorování poznatků (ačkoli o aplikaci do praktické roviny zatím můžeme spíše jen mluvit).

Strategie 2030+ je klíčový dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy pro rozvoj vzdělávání v České republice na období 2020–2030, který nahrazuje aktuálně již

neplatnou Strategii vzdělávací politiky 2020. V tomto dokumentu je usilováno o modernizaci vzdělávání dle světových měřítek, oproštění se od zaměřenosti na učivo či přímé výsledky žáků, a naopak zaujímání pozitivního postoje k celkovému formování jedince pro jeho osobní, profesní a občanský život skrze klíčové kompetence. V rámci pěti strategických linií určuje zásady vývoje školské soustavy; jedna z nich souvisí právě i s výše zmiňovanými digitálními kompetencemi: Strategická linie 1: Proměna obsahu, způsobů a hodnocení vzdělávání, bod 1.4.: Digitální vzdělávání. V tomto bodě je zdůrazněn význam digitálních technologií a digitálních kompetencí ve světě 21. století a také případné „sociální vyloučení“ v důsledku snížené digitální znalosti jednotlivců. Žáci by měli být schopni si díky technologiím usnadnit práci a zefektivnit učení. Bude proto důležité dbát nejenom na vzdělávání žáků, aby dosáhli digitální gramotnosti, ale taktéž připravit všechny pedagogy zkvalitněním vzdělávání v této oblasti – vybavit je nejen potřebnými znalostmi a digitálními kompetencemi, ale taktéž i potřebnou technikou a přístupem k technologiím, platformám aj.

2. Kritické myšlení

Pojem „kritické myšlení“ je v 21. století nesčetněkrát skloňovaný a považovaný za jakýsi pilíř inteligence jedince, jinými slovy, moderní člověk musí být vybaven schopností kriticky usuzovat a hodnotit věci, jevy a problémy kolem sebe, aby byl schopen adekvátně fungovat ve společnosti a adaptovat se na neustále se proměňující podmínky. A obzvláště důležitým se tento pojem stává v souvislosti s problematikou dezinformací, manipulací, reklamou aj. v mediálním prostředí. Slovo „kritický“ je tedy pro tuto problematiku stěžejní, viz následující výňatky.

- Přímo v průřezovém tématu mediální výchovy v RVP ZV je se zdůrazněním psáno: *„Tematické okruhy receptivních činností – kritické čtení a vnímání mediálních sdělení – pěstování kritického přístupu ke zpravodajství a reklamě...“* (RVP ZV, 2021, str. 137)
- Obdobně také digitální kompetence zahrnují kritické myšlení: *„... kriticky posuzuje, spravuje a sdílí data, informace a digitální obsah...“* (RVP ZV, 2021, str. 13)
- Taktéž Strategie 2030+ uvádí: *„V digitalizovaném světě 21. století by mělo být samozřejmostí, že žák je schopen vyhledávat, třídít a kriticky hodnotit informace.“* (Strategie 2030+, 2020, str. 31)
- Pedagogický slovník definuje mediální výchovu jako *„výchovu k orientaci v masových médiích, k jejich využívání a zároveň k jejich kritickému hodnocení“*. (Průcha, J., 2009, str. 149)

Kritické myšlení je nedílnou součástí uvažování rozumově vyspělého jedince. Je definováno jako *schopnost vytvářet úsudky na základě rozumového poznání, při kterém dochází k objektivnímu poznání reality a porozumění danému tématu na základě analýzy, syntézy, argumentace, čtení, pozorování, interpretování faktů aj. Jedná se o vědomé postupy, pomocí kterých dokážeme vytvořit závěr z mnoha různých zdrojů informací.* (The University of Edinburgh, 2021) Pojem „kritické myšlení“ použil už na počátku 20. století John Dewey, americký filozof, psycholog a pedagog, nazývající jej také „reflective thinking“. (Hitchcock, D., 2022)

Kriticky myslící jedinec si je vědom například efektu primarity (tedy efektu prvního dojmu, který vzniká bez našeho přičinění) a snaží se jej následně logickými argumenty potvrdit nebo vyvrátit; vyhýbá se davovému smýšlení a dokáže využívat postupy asertivní komunikace k podpoření svých názorů, které může subjektivně i objektivně podpořit. Je si vědom stereotypního myšlení a dokáže se od něj oprostit. Nevyvozuje své úsudky na základě chybné

časové či příčinné kauzality, tzn. nedává do souvislostí jevy vzniklé ve stejné době nebo za stejných podmínek, aniž by hledal hlubší souvislosti. Nevyvozuje špatné závěry na základě statistik, které nesprávně interpretuje. Nepodléhá konfirmačnímu zkreslení, tzn. je ochoten reagovat na názory druhých, hledat informace a přijímat je do svého „já“; konfirmační zkreslení znamená, že člověk má tendenci akceptovat a přijímat takové názory, které jsou blízké jeho již vzniklým a ukotveným názorům. (Nutil, P., 2018, str. 19, str. 122–123) Obecně přijímat či akceptovat informace, které nám nezapadají do našich již utvořených schémat a představ, je velice náročné a k případnému osvojení jiných než „konformních“ informací dochází většinou pomalu, často s notnou dávkou persvaze.

Otázka ovšem vyvstává, co skutečně ono kritické myšlení představuje – jeho definice jsou různé, principiálně se ovšem shodují na tom, že kritické myšlení je jakýsi „vyšší“ level obecného myšlení, ale vytyčit přesnou hranici mezi „myšlením“ a „kritickým myšlením“ je poněkud obtížnější, neboť i přirozené „myšlení“ probíhá na základě myšlenkových operací typu analýza, syntéza, dedukce, indukce, abstrakce, konkretizace (Petrová, A., Plevová, I., 2012, str. 90–91), a tedy i člověk, který dospěl k úsudku zcela chybnému, mohl využít „kritického myšlení“; nejde tedy ani tak o výsledek, ale o proces. Pokud tedy dokumenty výše zmíněné zdůrazňují nutnost rozvíjet u žáků kritické myšlení, zdůrazňují obecně rozvoj rozumových schopností a podněcování k rozebírání daných jevů/témat/informací ze všech možných úhlů pohledu, k oproštění se od prvotního, zbrklého usuzování, ke snaze o co nejobjektivnější prozkoumání reality.

3. Média a masmédia

V Pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 149) jsou definována média a masmédia společně jako: „*Hromadné sdělovací prostředky. Prostředky, jimiž se realizuje masová sociální komunikace, vymezovaná tím, že přenášené sdělení je přijímáno velkým, anonymním a heterogenním souborem adresátů a zpětná vazba od adresáta sdělení ke zdroji je zpožděná.*“ Rozlišujeme čtyři základní funkce médií, kterými jsou informovat, bavit, přesvědčovat a zprostředkovávat kulturu.

V původním slova smyslu ovšem jako médium můžeme označit jakýkoli prostředek, který zprostředkovává kontakt někoho s někým/něčím/atd. Pokud jdeme po specifitějším významu, chápeme média jako komunikační prostředek (a v tomto pojetí bychom k nim mohli řadit umění, verbální i neverbální komunikaci, školu, ...). Proto v rámci konkretizace pojetí médií chápeme média v nejužším slova smyslu jako masová média, ať už tištěná (noviny, časopisy, knihy), elektronická (rozhlas, televize) nebo nová (digitální – internet, sociální sítě). Masmédia potom charakterizujeme tedy jako hromadné sdělovací prostředky, které ovlivňují velké masy lidí; tito lidé jsou tedy v pozici pasivního příjemce a s původním adresátem nemají žádné nebo velmi slabé vztahy. (Mikulcová, K., Kopecký, K., 2020, str. 8)

Prvotním impulzem pro vznik masových médií byl vynález knihtisku v polovině 15. století Johannese Gutenberga, který umožnil rychlejší a snadnější šíření textů a informací, nejprve v knižní podobě, později i v podobě novin a časopisů. Ve 20. století potom ustal „boom“ tištěných periodik z důvodu nových technologických vymožeností a objevů jako bylo rozhlasové vysílání (přelom 19. a 20. století) a televize (od 30. let 20. století); v dnešní době noviny jako takové čím dál více ustupují na úkor tzv. nových médií, tedy internetu, sociálních sítí atd. Internet jako takový datuje své počátky do sedmdesátých let 20. století; v roce 1969 vzniká ARPANET, první propojená síť počítačů, a komerčně užívaný se Internet stává v letech devadesátých, je tak nejrychleji se rozvíjejícím médiem v historii. (MediaGram.cz, 2023)

Média můžeme rozdělit dle různých kritérií například na (JSNS.cz, 2023):

- *Tradiční (tisk, rozhlas, televize) x digitální.*
- *Soukromá x média veřejné služby (veřejnoprávní média).*
- *Seriózní x bulvární.*
- *Mainstreamová x alternativní.*
- *Média, v nichž pracují profesionálové x média, v nichž může obsah vytvářet každý.*

Dle vlastnictví je můžeme rozdělit na státní, veřejnoprávní a komerční (příklady v rámci České republiky) (JSNS.cz, 2023):

1. Státní: Státní média jsou vlastněna státem, u nás již nejsou, byla využívána například při komunistické propagandě – státem silně regulovaný a cenzurovaný obsah. Můžeme je najít například v Číně. Slouží ideologickým tendencím.
2. Veřejnoprávní: Média placená veřejností z tzv. koncesionářských poplatků, které odvádí občané. U nás je z nich placená Česká televize a Český rozhlas, dále je veřejnoprávní i Česká tisková kancelář, která je financována prostřednictvím prodeje agenturního zpravodajství. Tato média podléhají zákonům a mají sloužit společnosti při zachování co největší objektivity a demokratických principů, protože jsou nezávislá. Dalším příkladem veřejnoprávního média ze zahraničí je například BBC.
3. Soukromá (též komerční): Vlastníkem je nějaký soukromý subjekt, u nás například TV Barrandov, TV Prima, TV Nova atd. Snaha o zisk a sledovanost, popřípadě o ovlivnění lidského smýšlení (v případě předvolebních kampaní atd.), financování převážně z reklam. Jde jim tedy především o poutavý, zábavný obsah, často na úkor kvality zprostředkovaného materiálu. U nás vlastníky například Andrej Babiš (společnost MAFRA, a. s. – Mladá fronta DNES, Lidové noviny, iDnes.cz, lidovky.cz, emimino.cz, ...), Daniel Křetínský a Patrik Tkáč (vydavatelství Czech News Center, a. s. – deník Blesk, deník Aha!, týdeník Reflex, ...), Zdeněk Porybný (Borgis, a. s. – deník Právo, novinky.cz), Zdeněk Bakala (vydavatelství Economia – Hospodářské noviny, Respekt, aktuálně.cz, iHNed.cz, zdraví.cz, centrum.cz, volný.cz, ...), Ivo Lukačovič (seznam.cz, stránky Seznam zprávy), Jaromír Soukup (vydavatelství Empresa Media – TV Barrandov, týdeník Týden, Sedmička, ...), Ivan Zach – TV Prima, Petr Kellner – TV Nova.

4. Mediální výchova a mediální gramotnost

4.1 Potřeba mediální výchovy

Významnou roli médií prokázaly mnohé výzkumy nejen pedagogické, ale především psychologické, v nichž se stále ukazuje, jak velkou roli hrají média v našem každodenním životě. Média jsou považována za jednoho z nejvýznamnějších socializačních činitelů s vlivem nejen na lidské smýšlení, ale i na lidské jednání – příkladem mohou být experimenty, v nichž byly děti vystavené vlivu agresivního chování v médiích vůči panence, postupně toto chování napodobovaly. Obdobně v rámci sociální učení dochází kromě nápodoby a observaci také k identifikaci, a média slouží jako široká varieta vzorů vhodných i nevhodných k nápodobě. Je proto velice důležité konzumovat média s rozumem a kritickým myšlením. (Průcha, J., *Pedagogická encyklopedie*, str. 787–788)

Potřeba vzniku mediální výchovy vyvstala v první polovině dvacátého století, a to ze dvou praktických důvodů: Zaprvé kvůli ochraně před vlivem médií, zadruhé za účelem efektivního využívání médií pro život. (tamtéž, str. 789) Mluvíme zde o dvou přístupech k mediální výchově (Jirák, J. et al., 2018; Silverblatt, A., Volek, J., 2016):

- Protekcionistický: Snaží se osoby před vlivem médií chránit (proto ochránářský přístup, též kriticko-ochránářský), vychází z potřeby ubránit společnost i jedince před propagandou, před komerčním vlivem médií, neboť lidé jsou vůči médiím „bezbranní“; snaha o zachování svobody projevu médií vede k potřebě zvyšování mediální gramotnosti u obyvatel, tento přístup má tedy za cíl vzdělávat společnost mediální oblasti a rozšiřovat jejich povědomí o fungování médií a případné manipulaci.
- Posilující: Nechrání před vlivem médií, ale snaží se jedince aktivním přístupem proškolit v oblasti mediální gramotnosti, zvyšuje mediální dovednosti a znalosti, snaží se ukázat efektivní přístupy k využívání médií a práci s nimi (též produkčně-tvůrčí přístup). Cílem tohoto přístupu je tedy práce s médii, prostřednictvím které se lidé seznamují s jejich možnostmi i úskalími.
- Volek uvádí ještě typ kombinující oba předchozí přístupy, tedy přístup kompetenční, který je reflektován i v rámci RVP prostřednictvím produktivních i reproduktivních činností v mediální výchově.

Žijeme v silně medializované společnosti (Jirák, J., Wolák, R., 2007), přičemž slovem „medializace“ rozumíme stav, kdy *život jedinců i celé společnosti a související dění ekonomické, politické, společenské či kulturní probíhá skrze média, ať už skrze tradiční média*

(televize, rozhlas, tisk) nebo nová, síťová média (online svět – stává se masovým médiem z podstaty vývoje společnosti). Samotná mediální výchova byla implementována do vzdělávacích programů roku 2006 se školskou reformou, respektive od tohoto roku je součástí rámcových vzdělávacích programů s platností od 1. 1. 2007.

4.2 Mediální gramotnost

Termín mediální gramotnost je označením pro *schopnost člověka užívat kompetentně média tištěná, audiovizuální, digitální, a to v takové míře a takovým způsobem, aby mu všestranně sloužila* (tzn. pro práci, vzdělávání, komunikaci, zábavu, informování). (Průcha, J., str. 789) Jiní autoři definují mediální gramotnost obdobně, vágěji například jako *„soubor poznatků a dovedností, jež jsou nezbytné pro orientaci ve světě médií“*, a to orientace ze tří úhlů pohledu – média jako objekt, tzn. co to je a jaké to je, média jako prostředek socializace a komunikace ve společnosti, tzn. jakou úlohu ve světě média hrála a hrají, a média jako zdroj informací i dezinformací, tzn. vyhodnotit pravdivost, užitečnost zpráv atd. (Mikulcová, K., Kopecký, K., 2020, str. 10)

Volek (2016) vytyčuje pojem mediální gramotnost v souvislosti s adaptací na nově vznikající sociální prostředí, konkrétně informačně-technologické, a posuzuje jej jako jeden z faktorů socializace. Uvádí následující definici: *„Mediální gramotnost představuje v tomto smyslu schopnost najít si adekvátní médium, respektive mediální obsahy, podrobit je elementární analýze, která poslouží k jejich hodnocení, a v neposlední řadě i umění oslovovat širší veřejnosti prostřednictvím různých typů médií. Jde tedy o řadu komunikačních kompetencí, které umožňují využívat média takovým způsobem, aby naplnily očekávání uživatelů, ale současně i tak, aby si uživatelé udrželi kontrolu a odstup od dané komunikační technologie a jejich obsahů.“*

Důležitost mediální gramotnosti podporuje i fakt, že je také definována v dokumentech evropské úrovně (například v roce 2007 v dokumentu „Evropský přístup k mediální gramotnosti v digitálním prostředí“, též rok ve Směrnici Evropského parlamentu...); tuto gramotnost můžeme získat působením složek na různých úrovních (Pastorová, M., Jiráček, J. a kol., 2015, str. 17–19):

- Úroveň školní, mimoškolní – rozvoj mediální gramotnosti v rámci mediální výchovy ve výchovně-vzdělávacím procesu.
- Úroveň profesní, odborná příprava – mediální gramotnost se rozvíjí v rámci přípravy na výkon povolání (novináři, učitelé, pedagogičtí a sociální pracovníci, herci, ...).

- Úroveň mediální – ve smyslu aktivní práce s médii, mediální osvěta veřejnosti.

4.3 Kde hledat a ověřovat informace

Častá otázka, kterou si mnozí kladou, zní: Kde mám hledat informace? Jak si mám ověřit, co je skutečně pravda a co ne? Kdo mi řekne, co je pravda? Na tyto informace odpovídá mimo jiné i tento článek: [Kdo rozhoduje o tom, co je a co není dezinformace? - E-Bezpečí \(e-bezpeci.cz\)](#) Z něj vyplývá především to, že každý z nás má možnost hledat a ověřovat informace, ačkoli ne vždy je to jednoduché nebo jednoznačné. K tomu volíme adekvátní způsoby a postupy. Máme možnost hledání zdrojů i jiných než českých, dívat se na použité zdroje informací či na jejich autory, zjišťovat, zda daná informace již nebyla vyvrácená, použít reverzní vyhledávání obrázků, zjistit si, zda například ten konkrétní článek či autor nemá politické/ekonomické/ideologické či jakékoli jiné důvody pro jeho publikování a šíření, popř. zda je zrovna pro danou informaci názor autora sdělení relevantní. (Kopecký, K., 2023)

V rámci mediální výchovy můžeme využívat různé učebnice mediální výchovy nebo knihy věnující se problematice dezinformací, médií atd., jejich problémem je ovšem rychlé zastarávání a nemožnost aktuálního procvičování obsahu. Tzn. můžou sloužit jako základní ukotvení teoretického rámce světa médií, ale pro aktuální práci s médii je lépe využívat jiné zdroje.

Spoustu volně dostupných online publikací a materiálů pro práci s mediální výchovou nabízí JSNS.cz neboli Jeden svět na školách, viz [Publikace k mediálnímu vzdělávání / mediální výchově - JSNS](#). Ten taktéž spolupracuje s youtuberem Kovym neboli Karlem Kovářem a vytvořili spolu „*Kovyho mediální ring*“. Odpovídá na sadu základních otázek, pomocí kterých si sami můžeme ověřovat informace na internetu, a to sice „Kdo? Co? Komu? Jak? Proč?“, tedy jakési základní pilíře kritického posuzování zdrojů a informací.

Z webových stránek můžou dále pro odhalování dezinformací posloužit stránky jako Faktické.info (Jan Cemper, Blanka Morávková, ...), Manipulátoři.cz (zakladatel Petr Nutil, napsal též knihu „*Média, lži a příliš rychlý mozek, 2018*“, nyní Jan Cemper, Miloš Kadlec, ...), Hoax.cz (Josef Džubák), E-bezpečí.cz (Kamil Kopecký), Zvolsi.info (zakladatel Miloš Gregor a Petra Vejvodová, sepsali knihu „*Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích, 2018*“); sociálním sítím se věnuje teoreticky například Josef Šlerka; ruské dezinformační propagandistické kampani se věnuje dlouhodobě Alexandra Alvarová, napsala knihu „*Průmysl lži: Propaganda, konspirace a dezinformační válka*“.

V neposlední řadě můžeme odkázat na veřejnoprávní média (Česká televize, BBC...), jejichž úkolem je udržování fungování demokratické společnosti a všestranné informování občanů o dění ve státě i ve světě (bez stranické zatíženosti, s otevřeností, s úctou ke všem lidem, se zaměřením na různé skupiny obyvatel) – to je dáno například zákonem o České televizi nebo Kodexem České televize.

Můžeme hledat informace u odpovídajících autorit (politolog vyjadřující se k pandemii versus epidemiolog vyjadřující se k pandemii), případně v odpovídající odborné literatuře. Existuje spousta YouTube kanálů či instagramových a facebookových profilů, na nichž působí odborníci, kteří se snaží přibližovat témata jako je politika, ekonomie, přírodní vědy, lékařství atd. běžným lidem, je ovšem potřeba ověřovat, zda se jedná o relevantní zdroje informací, protože i erudovaní jedinci mohou být zatíženi nějakým ideologickým přesvědčením. Pozitivní příklad relevantních informací může být facebooková stránka pana MUDr. Jiřího Štefánka „*Medicina, Nemoci a Studium na 1. LF UK*“ (odkaz <https://www.facebook.com/Stefajir>), který během pandemie koronaviru informoval s pravidelností o aktuálním stavu pacientů v ordinaci, účinku léků, počtu lidí na plicních ventilátorech atd., snažil se objektivně posuzovat situaci, hodnotit přínos vládních opatření pro pacienty a diskutovat situaci s jinými lékaři.

Nově vzniklým materiálem na podporu mediální výchovy a mediální gramotnosti v kontextu dezinformací je příručka pro učitele „*Na pravdě záleží – Jak učit o pravdě a lži na internetu*“ od K. Kopeckého, D. Voráče a R. Szotkowského z Univerzity Palackého v Olomouci, vytvořená díky projektu CEDMO (dostupné zde: [Pravda-a-lez final web stranach webova-kvalita new-30.-3.pdf \(cedmohub.eu\)](#)). Ta nabízí spoustu námětů a konkrétních příkladů pro práci do mediální výchovy, včetně vysvětlení mnoha zažitých omylů, ukázek dezinformací či manipulací s fotografiemi. (CEDMO, 2023)

5. Výzkumy v oblasti mediální gramotnosti

Tato práce se opírá o výzkum **Český učitel ve světě médií** z roku 2021 (Kopecký, K., et al., 2021), který uskutečnila skupina pracovníků Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, konkrétně Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, v němž se zkoumala míra mediální gramotnosti učitelů či začlenění mediální výchovy do vzdělávání, ale také například to, zda dokážou pedagogové rozpoznat dezinformaci od faktů. Do výzkumu bylo zapojeno 2155 pedagogů z celé České republiky (základních i středních škol), kterým byl rozeslán dotazník. Otázky se týkaly různých okruhů – jaký typ médií učitelé aktivně využívají pro svou práci, která média by doporučili svým žákům jako relevantní zdroje informací či které osobnosti z YouTube scény považují za dobrý zdroj informací; dále odpovídali na otázky týkající se dezinformací z tematických okruhů Evropské unie a pandemie Covid-19, též posuzovali různé hoaxy a mýty ze světa; další okruh otázek směřoval k rozeznávání veřejnoprávních a soukromých médií či satirického od pravého profilu; a v neposlední řadě zde byla vytyčena právě problematika začlenění mediální výchovy jakožto průřezového tématu do vzdělávání, při čemž právě otázky z tohoto okruhu sloužily jako opora i pro tuto práci.

Nově proběhlý výzkum programu *Jeden svět na školách* pod záštitou společnosti Člověk v tísni **Mediální gramotnost žáků základních a středních škol a jejich postoje k médiím (2022–2023)** navazoval na výzkum JSNS.cz **Mediální gramotnost středoškoláků a jejich postoje k mediím (2018)**, oproti němu ale přidal k výzkumnému vzorku (tj. středoškolákům) i žáky osmých a devátých ročníků základních škol a tercií a kvart gymnázií. Celkem se výzkumu zúčastnilo 1600 respondentů, zjišťovaly se znalosti a dovednosti žáků v oblasti mediální gramotnosti pomocí testových úloh, úspěšnost se pohybovala v průměru kolem 50–54 %. Dále dotazník zjišťoval například, jaká média považují žáci za důvěryhodná, jaké sociální sítě používají, jakým způsobem používají svůj mobilní telefon a jak s ním umí zacházet, zda je vztah mezi demokracií a médií atd.

Výzkum Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci ve spolupráci s agenturou STEM/MARK **Studie mediální gramotnosti populace ČR: Mediální gramotnost osob starších 15 let (2021)** se soustředil na 4 oblasti mediální gramotnosti respondentů, ve kterých ti dosahovali různých výsledků – zatímco v oblasti „přístup a užívání médií“ bylo průměrné skóre 69,8 %, v „produkci“ potom 21,1 %. Oblast „reflexe médií“ získala průměrné skóre 56 % a „analýza a evaluace médií“ 52,5 %. Na základě tohoto výzkumu můžeme říct, že mediální gramotnost obyvatel dosáhla zhruba 50 %, což je zvýšení oproti

výzkumu **Mediální gramotnost** agentury **STEM/MARK a České televize (2018)**, v němž se mediální gramotnost pohybovala jen okolo 39 %.

6. Dezinformace

V roce 2018 proběhl největší vědecký výzkum odborníků z Massachusettského technologického institutu ohledně šíření dezinformací na sítích – konkrétně na platformě Twitter – a výsledkem bylo zjištění, že nepravdivá zpráva má tendenci být šířena o 60–70 % pravděpodobněji než zpráva pravdivá. Výzkum sesbíral a analyzoval 126 000 příspěvků – „tweetů“ – od 3 milionů uživatelů z let 2006 až 2017, popsal jejich šíření, vliv na emoční stránku lidí, hodnotil jejich pravdivost a nepravdivost na základě posouzení od šesti na sobě nezávislých organizací, které se zabývaly „fact-checkingem“. Dle všech těchto sesbíraných informací dospěli k závěru, že nepravdivé informace se šíří mnohem rychleji, intenzivněji, masověji a s větším dopadem na lidi než pravdivé informace. Zatímco nejvíce šířené fake news dosáhly až ke 100 000 uživatelům, nejvíce šířené pravdivé zprávy dosáhly zhruba na 1000 uživatelů. Jako jedním z důvodů se udává neotřelost, neobvyklost dezinformací, druhým důvodem je pak emoční odezva jednotlivců na tyto zprávy – vyvolávaly silnější, více vyhraněné emoce (strach, znechucení, překvapení až šok). (Česká televize, 2018; Vosoughi, S. et al., 2018)

6.1 Vymezení

Dezinformace je klamavá, falešná, nepravdivá informace, která je šířena záměrně, což je hlavní kritérium, které ji odlišuje od misinformace (viz níže), důležité je u ní kritérium úmyslu. (MVČR, Centrum pro hybridní hrozby, 2023) Důvodů pro šíření dezinformací je mnoho a autor si je plně vědom toho, že produkuje a šíří nepravdivou zprávu. Dezinformace může být šířena z politických, náboženských, ekonomických, válečných či propagandistických důvodů, a to buď za účelem benefitu autora, nebo poškození strany příjemce, případně ovlivnění široké masy lidí ve prospěch nějaké ideji. (MVČR, Centrum pro hybridní hrozby, 2023)

Obrovský nárůst dezinformačních webů, kampaní a útoků přineslo období od roku 2019, kdy vypukla nemoc covid-19, a následně tato tendence byla následně upevněna v roce 2022 se začátkem ruské agrese na Ukrajině a s ní spojené propagandistické kampaně Ruska. Před těmito lety se samozřejmě dezinformace, hoaxy a fake news vyskytovaly ve větší či menší míře v mediálním prostoru vždy, jako příklad může posloužit migrantská krize a fotomontáže sloužící k vyděšení obyvatel v rámci politických aktivit některých politiků nebo kauzy ohledně Evropské unie. Ale můžeme pohlédnout i trochu dál do historie, dezinformace se vyskytovaly vždy, jen bylo jejich šíření obtížnější a vyžadovalo více práce než jen „vypuštění dezinformace

do online prostoru“, vyskytovaly se zcela běžně během různých válek, například vylovení v Normandii v roce 1944. (Gregor, M., Vejvodová, P., 2018)

6.2 Dezinformace vs. fake news vs. hoax

Pojmy dezinformace, fake news a hoaxy se velice často zaměňují a užívají jako synonyma. Jejich denotace je prakticky totožná, nicméně jejich konotace se může mírně lišit – dezinformace berme tedy jako nadřazený pojem pro nepravdivé zprávy šířené v populaci, obecný termín označující lživé a falešné informace, a pod něj řadme fake news a hoaxy – zde můžeme rozlišovat pojmy co do charakteru dané zprávy a doby vzniku daného slova: Slovo hoax máme tendenci užívat pro poplašné, rychle se šířící zprávy na internetu, sociálních sítích, v e-mailech či přímo mezi populací; slovo hoax vzniklo již nejspíš v 18. století ze slova „hocus“ (klamat). Oproti tomu fake news je mladý pojem (používaný zhruba v posledních 5 až 10 letech, obliba u Donalda Trumpa) užívaný spíše pro pochybné novinářské servery a stránky vytvářející falešné zprávy, které jsou dále šířeny masmédií. Dalo by se tedy říct, že jak fake news, tak hoax v sobě obsahují dezinformaci, tedy že dezinformace je spíše stavební jednotka daných nepravdivých zpráv. (Kopecký, K. et al., 2020, str. 4)

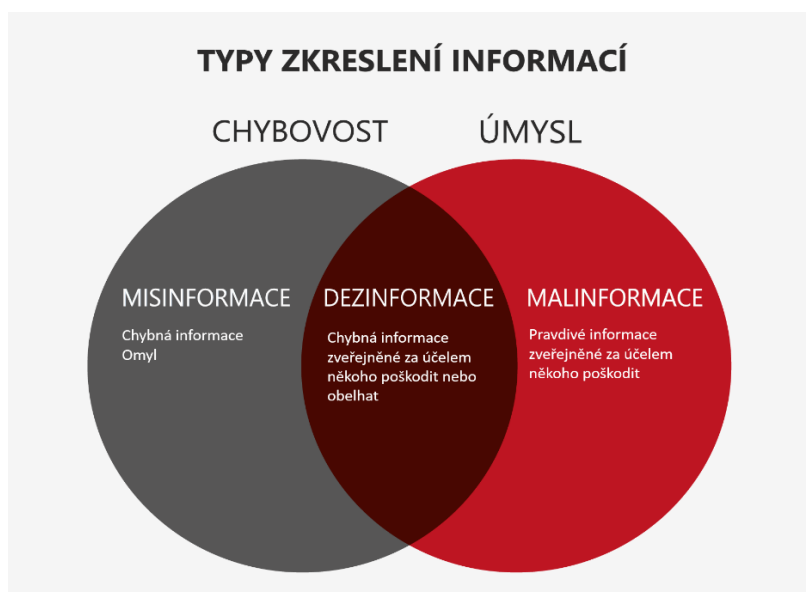
Petr Nutil, zakladatel a šéfredaktor webu Manipulátoři.cz, vymezuje dezinformace obdobně, pojmenovává je jako falešné, ovlivňující informace, které „*se významově kryjí jak s fake news, tak s některými hoaxy či konspiracemi*“. Což odpovídá smýšlení o dezinformaci jako o obecném pojmu, respektive základní jednotce fake news, hoaxů, konspiračních teorií, propagandy a manipulace. (Nutil, P., 2018, str. 18)

6.3 Misinformace vs. dezinformace

Misinformace je opět nepravdivá informace, ovšem oproti dezinformaci má charakter neúmyslnosti, omylnosti, kdy autor neví, že daná informace je nepravdivá a předkládá ji dalším lidem maximálně ze svého osobního přesvědčení o její pravdivosti či v důsledku zaujatosti, nikoli se záměrem někoho poškodit nebo někoho oklamat (což je hlavní cíl dezinformace). Nejedná se o snahu ovlivňovat široké masy lidí ani jakkoli politicky, propagandisticky nebo ekonomicky ublížit jiným subjektům, ovšem v důsledku může i taková informace negativně ovlivnit společnost a mít dopad dezinformačního rázu. (MVČR: Centrum pro hybridní hrozby, 2023)

6.4 Malinformace vs. dezinformace

Malinformace nám pojmově spadá pod téma pravdy a lži v online světě, nicméně se výrazně liší od předchozích termínů v kritériu pravdivosti – malinformace je *pravdivá informace, která je zveřejněna náhle, s úmyslem poškození nějaké druhé strany/osoby*, například z důvodu nadcházejících voleb se vyjeví utajovaná/citlivá informace. (Kopecký, K., YouTube, 2022)

Obrázek 1: Znázornění vztahu chybovosti a úmyslu při hodnocení informací.

6.5 Fake news

„Fake news“ je relativně nový pojem, jenž se proslavil díky jeho aktivnímu užívání Donaldem Trumpem, který jej začal používat po amerických prezidentských volbách v roce 2016. Pojem fake news označuje *intencionálně šířené dezinformace, které mají působit jako standardní zpravodajství, zpráva, tedy přímo jako jakýsi žánr žurnalistiky*; jsou šířené jak v tradičních masmédiích, tak v internetovém a sociálním prostoru, kde působí jako oficiální webové stránky či seriózní denní zpravodajství. Nemůžeme sem řadit cílené parodické, satirické, žertovné zprávy (tzn. prvního dubna televizní zpravodajství očividně nebude považováno za fake news, ale pouze „aprílový žertík“). Jedná se tedy o klamavé, falešné, záměrně šířené dezinformace za účelem manipulace s davy prostřednictvím různých médií. (Nutil, P., 2018, str. 18; Gregor, M., Vejvodová, P., 2018, str. 8) Problematickým se stalo závadné používání fake news některými nedemokratickými zeměmi/vlivnými osobnostmi/politickými stranami, které jej často používají k označení jakýchkoli jím nepohodlných médií, jež chtějí očernit. Slovo jako takové má údajně datován vznik již do roku

1890 (dle Merriam-Webster Dictionary); původně sloužily smyšlené příběhy jako hnací motor prodeje novin (například Velký měsíční podvod, The Great Moon Hoax, který byl publikován v bulvárních novinách The Sun v roce 1835 a zobrazoval „objevený život na měsíci“; v několika rádobě vědeckých článcích byl popsán důkladně život na Měsíci včetně různorodých bájných stvoření, které bylo možno pozorovat díky novému teleskopu, přiložené kresby měly sloužit jako další důkazy). (Kalsnes, B., 2018)

Obrázek 2: The Great Moon Hoax, kresba dle údajných teleskopických objevů na Měsíci.

6.6 Hoaxy

Hoax je původem anglické slovo znamenající poplašnou zprávu, falešnou zprávu, výmysl, žert, mystifikaci, podvod, novinářskou kachnu. (Džubák, J., 2023) Se vznikem internetu se začaly hoaxy objevovat v souvislostech s varováním před počítačovými viry; v dnešní silně digitalizované době se v internetovém prostředí objevují taktéž hoaxy, které by se dříve tradovaly v ústní podobě jako fámy či drby maloměstského života, městské legendy typu injekční jehly v sedačkách MHD a jiné.

Charakteristickými znaky hoaxu jsou následující (Džubák, J., 2023):

- Apel na hromadné rozeslání a okamžité sdílení – většinou velmi spolehlivý indikátor hoaxu („Pošli to svým přátelům, ať se tomu stihnou vyhnout!“, „Rychle sdílejte, než to smažou!!!“),
- snaha o utváření dojmu naléhavosti, důležitosti, vážnosti situace („Neuvěříte, co jsem našel, šokující!!!“, „Prosím, všichni čtěte, je to důležité, ...“),

- zdůrazňování tajnosti dané zprávy ve smyslu uniklé informace (implicitně obsažené již v příkladech výše – obzvláště „*sdílejte, než to smažou*“ nebo „*Co vám Česká televize neřekla...*“),
- schovávání za nějakou obecně známou, důvěryhodnou organizaci („*Američtí vědci zjistili, ...*“, „*Facebook ruší...*“).

Objevují se různá zaměření hoaxů (dle Džubák, J., 2023):

- Varování před smyšlenými viry a různými útoky na počítač,
- popisy nereálného nebezpečí,
- falešné prosby o pomoc,
- fámy o mobilních telefonech,
- petice a výzvy,
- pyramidové hry a různé nabídky na snadné výděvky,
- řetězové dopisy štěstí,
- žertovné zprávy,
- podvodné e-maily,
- podvodné loterie,
- phishing.

Dle projektu E-Bezpečí a K. Kopeckého (YouTube, 2021) je ještě potřeba zdůraznit, že hoax nemusí být vždy stoprocentně nepravdivý, ale může se u něj objevit pravdivý základ, který je lidmi modifikován do podoby hoaxu, popřípadě je informace vytržená z kontextu a její vyznění se tím pádem od reality markantně liší.

7. Příklady dezinformací/hoaxů/fake news z aktuální doby

7.1 Facebook a uživatelské údaje

V roce 2022 se objevila nová verze hoaxu, která se v různých variantách vyskytla už v dřívějších letech (poprvé v roce 2012, poté 2019, 2020 a nyní 2022), v níž se píše následující text o soukromí a právech uživatelů sociální sítě Facebook/Meta (Džubák, J., 2022):

Zítřka začíná nové pravidlo Facebooku/Meta, kde můžou použít vaše fotky. Nezapomeňte, že uzávěrka je dnes! Tohle by mohlo být použito při žalobách proti vám. Všechno, co jste kdy zveřejnili, bylo dnes zveřejněno - i zprávy, které byly smazány. Nic to nestojí, jen zkopírovat a zveřejnit, lepší než později litovat.

Zákon UTC je 1-207, 1-308. . . Uvádím svá práva a omezení.

NEDOVOLUJI Facebooku/Setkání ani žádné jiné osobě spojené s Facebookem/Met používat mé fotky, informace, zprávy nebo zprávy, a to jak v minulosti, tak v budoucnosti. Tímto prohlášením informuji Facebook/Met, že je přísně zakázáno detekovat, kopírovat, distribuovat nebo podnikat jakékoli jiné kroky proti mně na základě tohoto účtu a/nebo jeho obsahu. Obsahem tohoto účtu jsou soukromé a důvěrné informace. Porušení mého soukromého života může být potrestáno zákonem.

UPOZORNĚNÍ: Facebook/Meta je nyní veřejnou organizací. Všichni účastníci by měli zveřejnit tuto poznámku.

Pokud preferujete, můžete tuto verzi zkopírovat a vložit. Pokud alespoň jednou neoznámíte zrušení, automaticky povolíte použití vašich fotografií, stejně jako informace obsažené v aktualizaci stavu vašeho účtu. NESdílejte "sdílejte", ale "kopírujte + vložte"!

Jejich nový algoritmus vybírají stejní lidé - asi 25, kteří budou číst vaše příspěvky.

Držte prst kdekoliv v tomto příspěvku a objeví se kopie. Klikněte na kopii. Potom jděte na svou stránku, začněte nový příspěvek a dejte prst do prázdného pole. Objeví se "Vložka" a kliknete na ni. Tohle projde systémem.

Nedávám Facebooku/Met povolení ke sdílení mých informací zveřejněných na jejich webových stránkách. FOTKY, UDÁLOST nebo MINULOST, PUBLIKACE, TELEFONNÍ ČÍSLO NEBO PŘÍSPĚVKY.. Dobře, tak jo. Absolutně nic nelze použít v jakémkoliv podobě bez mého písemného svolení. !!!!

Jak je uvedeno i v poznámce redaktora pod zmíněným textem (Džubák, J., 2023), se zakládáním účtu na Facebooku/Meta souhlasíme s podmínkami užívání této sítě, čímž dáváme svolení, aby nakládal s našimi materiály, informacemi i fotografiemi dle libosti. Pokud nechceme, aby jakákoli třetí strana měla k našim soukromým informacím a fotografiím přístup, nesmíme takovou síť jednoduše užívat. Zpráva slouží pouze k masovému, hromadnému šíření mezi lidmi na sítích, ke zvyšování svého dosahu a k vyvolávání paniky -> mluvíme o poplašném hoaxu.

7.2 Mobilizace a Petr Pavel

Poměrně aktuálnějším příkladem hoaxu byla situace, na níž upozorňovali Manipulátoři.cz na svých webových i facebookových stránkách, a to v rámci předvolební dezinformační kampaně odpůrců Petra Pavla – *Pavel zajistí narukování do vojny, bude všeobecná mobilizace, válka, „Nenechte své děti nastoupit do války!“* – slova, která se skloňovala v různých obměnách na internetu s cílem vyvolat strach v populaci, obzvláště mezi seniory.

„Prezident jen tak nemůže vyhlásit mobilizaci a k vyhlášení mobilizace je nutné vyhlásit válečný stav. Ten vyhláší, stejně jako stav ohrožení či nouzový stav, Parlament České republiky. A to nadpoloviční většinou všech poslanců a senátorů. Protože jsme členy NATO, je těžko představitelné, že by ČR vyhlásila válečný stav, pokud by to neudělali i ostatní členové NATO. I přesto se však stále šíří nesmysly o mobilizaci.“ (Manipulátoři.cz, 2023)

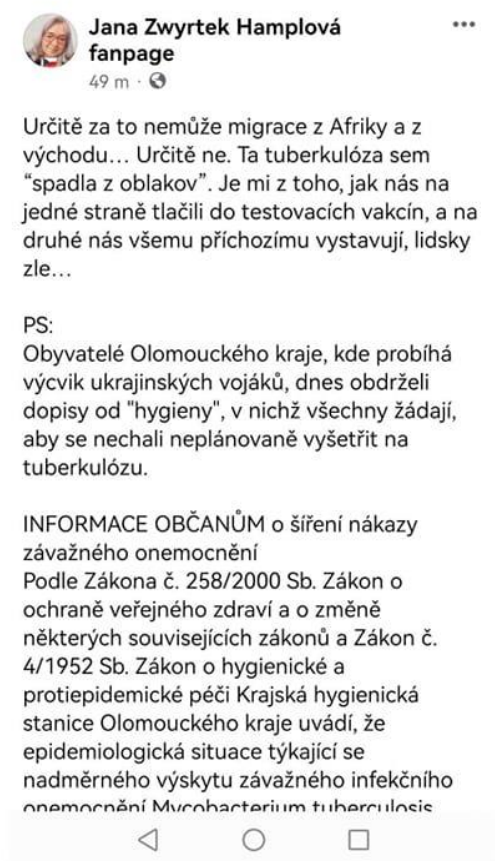
Jak správně upozorňuje stránka E-Bezpečí (2023), prvotní impuls přišel již od Andreje Babiše, protikandidáta, respektive od jeho týmu, který na předvolebních billboardech v rámci kampaně upoutal pozornost textem „Nezavleču Česko do války. Jsem diplomat. Ne voják.“

Obrázek 3: Volební billboard Andreje Babiše (prezidentské volby 2023).

7.3 Preventivní prohlídky kvůli tuberkulóze

A do třetice hoax, který se nedávno šířil internetem, naposledy ho publikovala jedna z aktivních političek Jana Zwyrtek Hamplová:

Upozornění KHS

Prostřednictvím sociálních sítí a emailové komunikace se v současné době šíří falešné oznámení obsahující výzvu k mimořádnému vyšetření a preventivní prohlídce na tuberkulózu s odkazem na Krajskou hygienickou stanici Olomouckého kraje se sídlem v Olomouci, Wolkerova 74/6, Olomouc (dále jen "KHS"), podepsané vedoucí oddělení protiepidemického Mgr. Barborou Hanákovou.

KHS tímto upozorňuje všechny osoby, že se jedná o podvodné oznámení šířené formou emailů a následně sociálních sítí a informace v něm uvedené nejsou poskytnuty ze strany KHS.

Žádáme všechny osoby, které obdrží toto falešné oznámení, aby je dále nešířily a nereagovaly na ně!

Obrázek 4: Příspěvek Jany Zwyrtek Hamplové z Facebooku a vyjádření KHS Olomouc.

Krajská hygienická stanice Olomouckého kraje na tuto zprávu reagovala a na svých webových stránkách napsala upozornění pro občany, že se jedná o falešnou výzvu k prohlídce a vyšetření. Oznámení nebylo poskytnuto KHS a apelují na občany, aby zprávu nerozesílali dále. (Krajská hygienická stanice, 2023)

Není to ale první případ šíření dezinformací od této senátorky, ministr zdravotnictví Vlastimil Válek v souvislosti s paní Hamplovou a jejími dezinformačními aktivitami použil označení „Jana Dezinfo Hamplová“, což vyvolalo kauzu a senátorka požadovala veřejnou omluvu za takové nařčení. V reakci na přiloženou fotku napsal Válek na svůj Twitter následující: *Kdyby si Jana "Dezinfo" Hamplová zkusila aspoň jednou poslechnout nebo přečíst, co říkám o nedostatku léků a jaké jsou jeho příčiny, nemusela by si vymýšlet hlouposti o*

nefunkčním očkování. Škoda, že radši volí jednodušší cestu a snaží se podbízet lidem lacinými konspiracemi. (Tran, V., 2023)

Obrázek 5: Příspěvek J. Z. Hamplové v reakci na vyjádření V. Válka.

7.4 Úmrtí jednoho z kandidátů na prezidenta

Zářnou ukázkou dezinformace je například zpráva, prý poslána pod jménem mluvčí Petra Pavla, o jeho údajném náhlém úmrtí na srdeční zástavu, která se šířila internetem. Okomentoval ji sám Pavel na sociálních sítích se slovy: „Ano, žiju. Nikdy jsem nemyslel, že to budu muset napsat na síti. Někdo rozesílá jménem mé mluvčí falešnou kopii mého webu se zprávou o mé smrti. Antikampaň dosáhla nového dna, pojďme tomu říct rázné ne ve volbách.“ (ČT24: Česká televize, 2023)

7.5 Mikročipy na testovacích tyčinkách, Bill Gates

Jednou z velmi často šířených fám během koronavirové pandemie bylo tvrzení, že při výtěru z nosu pro PCR testování se do nosu/mozku/těla jedince aplikuje mikročip, kterým poté budou moct být lidi ovládaní. Většinou se tyto teorie pojily se jménem Billa Gately a o celém

jeho plánu ovládnout svět pomocí předem plánované pandemie. Obdobou této dezinformace bylo tvrzení, že při antigenním testování se na testovací tyčince nachází parazit, které do těla dostáváme. Jako údajný důkaz sloužilo video, které se šířilo na sociálních sítích. Podobné teorie vyvracela spousta stránek a organizací jako například Manipulátoři.cz, Česká televize nebo BBC. BBC v jednom ze svých článků píše, že právě dezinformace o mikročipech byla šířena mezi sto tisíci až miliony lidmi napříč několika zeměmi, navzdory naprosto absolutní nepřítomnosti jakýchkoli důkazů. (BBC, 2020) Přikládaná fotografie mikročipu je ovšem fotkou z roku 2009, na tomto čipu je uložena Bible. (Džubák, J., 2020)

Obrázek 6: Šířený hoax ohledně nanočipů a testů na koronavirus.

7.6 Žádná válka na Ukrajině není

Spousta lidí na sociálních sítích sdílí příspěvky o tom, jak nám média ukazují jenom tu pravdu, kterou chtějí, abychom viděli, a že Rusko je svým způsobem obětí všech těchto zpráv a měli bychom z války vinit nejenom Putina, ale i celou Ukrajinu, protože „nikdy za to nemůže jenom jeden“ a „svět není černobílý“. Přičemž je zde zcela opomenut například fakt ruské anexe Krymu či další fakta o jejich vzájemné historii. (Řepa, T., 2021) Takovéto spekulace se na internetu objevují často, většinou jejich autoři ovšem nemají žádné důkazy pro podpoření svých tvrzení.

Jiný případ dovedený do krajnosti ovšem představuje kauza okolo učitelky základní školy v Praze Martiny Bednářové (Ciroková, K., 2022), která v dubnu 2022 svým žákům v hodině tvrdila, že žádná válka v Kyjevě není, že Ukrajinci vraždí Rusy, nebo také že ČT je poplatná miliardáři Sorosovi atp. Žáci v momentě, kdy se začala debata stáčet téměř propagandistickým směrem, pořídili nahrávku a tím pádem důkazy, díky kterým byla později z práce vyhozena a nyní čelí soudnímu stíhání za popírání, schvalování a ospravedlňování vraždění. (Vaculík, R., 2023)

„Mně včera zrovna, já jsem to tedy smazala, shodou okolností došel obrázek současného Kyjeva. Jako nic se tam neděje.“

„ČTI patří do skupiny médií, která jsou vázána na miliardáře Sorose. A o tom víme přesně, komu ten je poplatný,“ podotkla na osmnáctiminutovém audiozáznamu učitelka.

Sama přitom na záznamu připouští, že vycházela z informací webu protiproud.cz¹, který je považován za dezinformační.

¹ Server Protiproud.cz patřil přitom mezi osm stránek (spolu s weby Aeronet.cz, Ceskobezcenzury.cz, Voxpopuliblog.cz, Prvnizpravy.cz, Czechfreepress.cz, Exanpro.cz a Skrytapravda.cz), které byly zablokovány v návaznosti na šíření dezinformací spojených s ruskou propagandou správcem internetových domén CZ.NIC, který tak učinil na žádost Vlády České republiky. Ačkoli lidé kritizovali tento krok jako omezování svobody projevu a odvolávali se na Ústavu ČR, samotná Listina základních lidských práv a svobod přitom vytyčuje v odstavci 4 článku 17, že „Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.“ (Kopecký, K., 2022)

II. Empirická část

1. Cíle práce

Cílem této bakalářské práce je zmapovat současný stav začlenění mediální výchovy jako jednoho z průřezových témat RVP ZV 2021 do výuky na druhých stupních základních škol a na nižších stupních víceletých gymnázií na Moravě, konkrétně v Moravskoslezském, Jihomoravském, Zlínském a Olomouckém kraji, a to s akcentem na problematiku dezinformací, fake news a hoaxů, tzn. zda učitelé s dezinformacemi pracují a začleňují je do vyučovacího procesu. Východiskem je výzkum *Český učitel ve světě médií* (2021), na jehož otázky tato práce navazuje. Tato problematika je nahlížena ze subjektivního hlediska daných učitelů a přináší pouze vhled do daného stavu, a to v kontextu událostí posledních čtyř let, které se dotkly České republiky; práce se snaží najít odpověď i na to, zda měly události jako pandemie covid-19, ruská agrese na Ukrajině či prezidentské volby ČR vliv na začlenění problematiky dezinformací do výuky.

1.1 Stanovení předpokladů

Na základě výzkumného cíle byly stanoveny následující předpoklady:

Předpoklad č. 1: Většina škol začleňuje mediální výchovu jako součást jiných předmětů.

Předpoklad č. 2: Mediální výchova jako průřezové téma je nejvíce začleněna v předmětech český jazyk a literatura, dějepis a občanská výchova.

Předpoklad č. 3: Více než 50 % respondentů pracuje s problematikou dezinformací ve výuce.

Předpoklad č. 4: Žáci chtějí ze své vlastní vůle v hodinách diskutovat problematiku dezinformací.

Předpoklad č. 5: Z významných událostí posledních 4 let (pandemie koronaviru, rusko-ukrajinský konflikt, prezidentské volby ČR) měla pandemie covidu-19 nejvýraznější vliv na začlenění problematiky dezinformací do výuky.

Předpoklad č. 6: Před pandemií koronaviru se učitelé věnovali problematice dezinformací v menší míře než nyní.

1.2 Metodologie

Výzkum této bakalářské práce je kvantitativního rázu a prováděn byl formou dotazníků vytvořených prostřednictvím Google Forms.

Vědecký výzkum jako takový můžeme definovat dle F. N. Kerlingera jako „*Systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy*“. (Průcha, J., 2009, str. 813)

Pedagogický výzkum je poté dle Pedagogického slovníku „*vědecká činnost zaměřená na systematický popis, analýzu a objasňování edukační reality*“. (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J., 2009, str. 197)

Kvantitativní pedagogický výzkum poté tedy definujeme jako: „*Záměrná a systematická činnost, při které se empirickými metodami zkoumají (ověřují, verifikují, testují) hypotézy o předpokládaných vztazích mezi pedagogickými jevy.*“ (Průcha, J., 2009, str. 813)

V kvantitativním výzkumu se setkáváme s různými typy měření, což je „*přiřazování čísel předmětům a jevům podle pravidel*“. (Kerlinger, Fred N., 1972) Rozlišujeme čtyři základní druhy (úrovně) měření:

- Nominální – čísla používáme pouze k označení daných jevů/osob/předmětů, nepočítáme tedy s nimi jako s čísly, ale spíše jako se symboly zastupující danou skutečnost, například označíme dívky číslem jedna a chlape číslem dva.
- Ordinální (pořadové) – čísla vyjadřují pořadí určitých kategorií, například seřadíme výsledky testů žáků od nejlepšího po nejhorší.
- Intervalové – vyjadřuje velikost rozdílů mezi danými jevy, můžeme je odčítat a sčítat, nemůžeme je násobit a dělit. Nemá přirozenou nulu. Příklad – zjišťování úrovně vědomostí didaktickým testem.
- Poměrové – čísla můžeme nejen sčítat a odčítat, ale i násobit a dělit, má přirozenou nulu. Pracujeme s nimi jako s reálnými čísly. Příkladem může být určování věku studentů.
- Pozn.: Intervalové + poměrové měření = metrická měření. (Průcha, J., 2009, str. 815)

Jako metodu sběru dat byl vybrán dotazník – jedná se o nejpoužívanější metodu, setkáváme se s ním ve všech oblastech výzkumu. Jeho nespornou výhodou je rychlost, s jakou mohou být data sesbírána, a možnost získání velkého množství respondentů. Na druhou stranu vyžaduje dotazník velmi pečlivou a přesnou – jednoznačnou – formulaci otázek, aby měl výpovědní hodnotu a měřil to, co skutečně má. Další metody sběru dat jsou například rozhovor, pozorování, sociometrický test. (Chráška, M., 2006) Typy otázek v dotazníku byly použity různorodé: otevřené, uzavřené, polouzavřené, škálové.

1.3 Průběh výzkumu

Sběr dat probíhal v rámci bakalářské práce v březnu 2023.

Respondenti byli učitelé druhých stupňů základních škol a nižších ročníků víceletých gymnázií z krajů Zlínského, Jihomoravského, Olomouckého a Moravskoslezského. Celkový výzkumný vzorek čítal 277 respondentů.

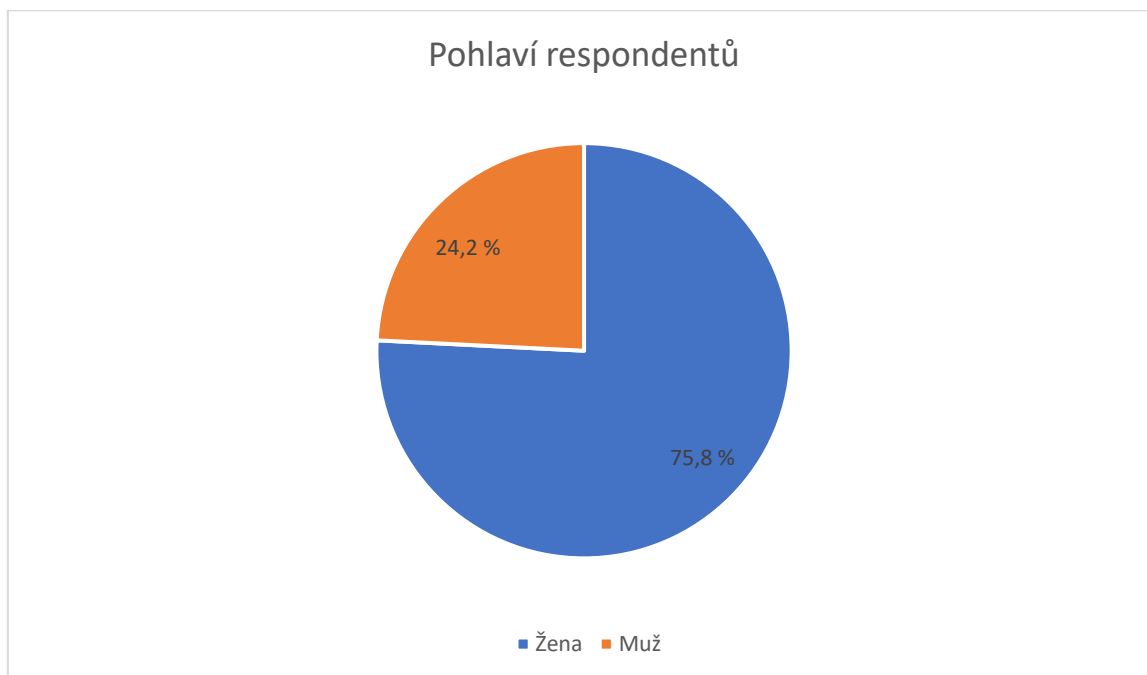
Dotazníky byly distribuované online formou, a to prostřednictvím e-mailů a sociální sítě Facebook (Meta). Prostřednictvím e-mailu probíhalo primární oslovení všech základních škol a gymnázií z výše zmíněných čtyř krajů na základě adresáře škol na stránkách MŠMT. Druhotně byly dotazníky zaslány do tematicky zaměřených skupin na Facebooku (Učitelé+, Studenti Pedagogické fakulty Univerzity Palackého Olomouc, Učitelé, Univerzita Palackého v Olomouci).

Vzhledem k přílišnému zahlcení škol žádostmi o vyplnění dotazníku k závěrečným vysokoškolským pracím některé školy s omluvou odmítaly rozeslat dotazník dále.

Dotazníky byly následně zpracovány za pomoci tabulek Microsoft Excel. Výsledky jsou pouze orientační a slouží jako náhled do dané problematiky, nikoli jako směrodatné měřítko zobecnitelné na celý školský systém ČR.

2. Analýza dat z dotazníků

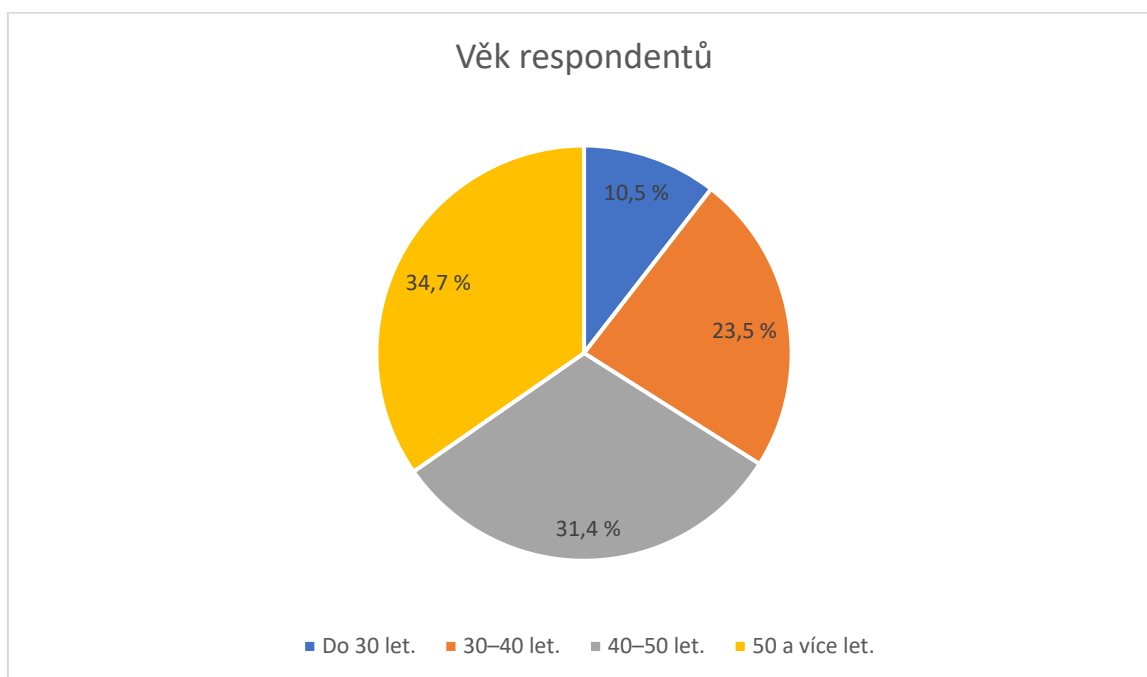
Graf č. 1: Pohlaví respondentů.

(n=277)

První položka dotazníku zjišťovala pohlaví respondentů, z celkového počtu 277 respondentů bylo 210 žen (75,8 %) a 67 mužů (24,2 %).

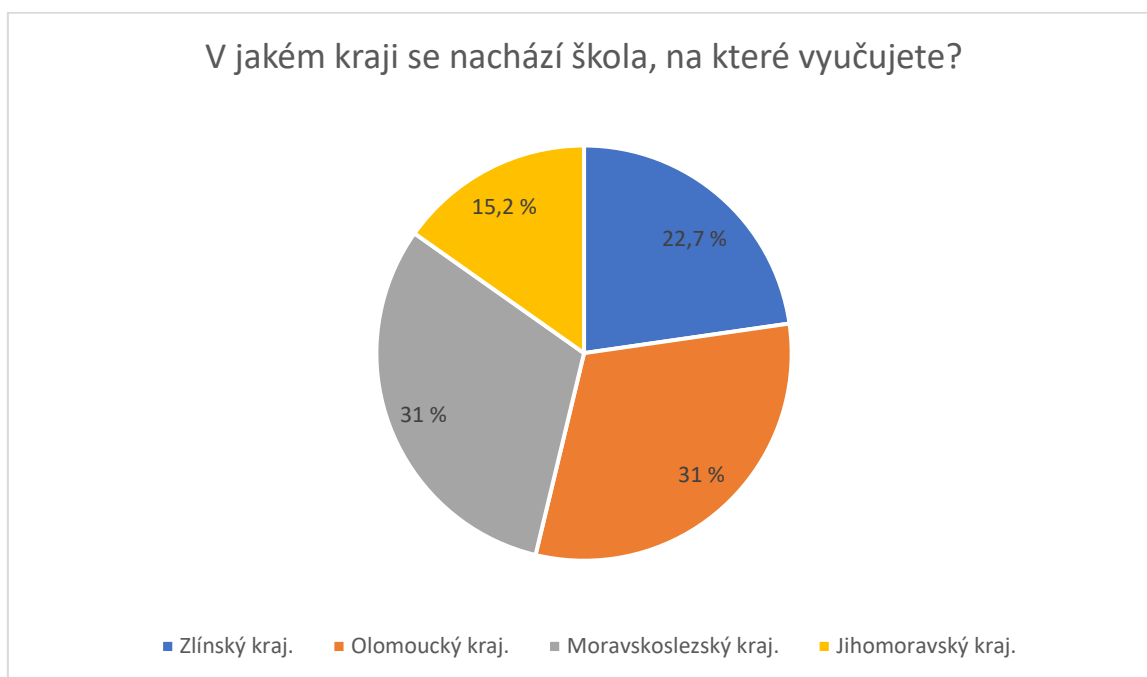
Graf č. 2: Věk respondentů.

(n=277)

Ve druhé otázce byl zjišťován věk respondentů. Z celkového počtu 277 respondentů jich bylo nejvíce zastoupeno v kategorii „50 a více let“ (96 respondentů, 34,7 %), následovala kategorie „40–50 let“ (87 respondentů, 31,4 %), poté kategorie „30–40 let“ (65 respondentů, 23,5 %) a nejméně bylo respondentů v kategorii „Do 30 let.“ (29 respondentů, 10,5 %).

Graf č. 3: Kraj školy.

(n=277)

Ve třetí otázce byl zjišťován kraj, ve kterém se nachází škola, na které respondenti vyučují. Otázka sloužila jednak k potvrzení, že daný respondent spadá do jednoho ze 4 krajů podléhajících výzkumu, jednak k ověření, že je dotazník později možné zobecnit na širší oblast Moravy (a nejen na jeden dominující kraj). Moravskoslezský a Olomoucký kraj měly v dotazníku rovnoměrné zastoupení počtem 86 respondentů, tedy 31 % pro každý, následoval Zlínský kraj s 63 respondenty (22,7 %) a nejméně respondentů bylo z Jihomoravského kraje (42 jedinců, 15,2 %).

Graf č. 4: Druh školy.

(n=277)

Čtvrtá otázka sloužila jako kontrolní, zda daný respondent skutečně splňuje podmínky pro účast v tomto výzkumu, a tedy že vyučuje buď na druhém stupni základní školy (247 učitelů, 89,2 %), nebo na nižších ročnících gymnáziích (30 učitelé, 10,8 %). Výsledky tohoto šetření jsou v důsledku drtivého zastoupení učitelů základních škol zobecnitelné spíše na druhé stupně základních škol ve 4 zmiňovaných krajích.

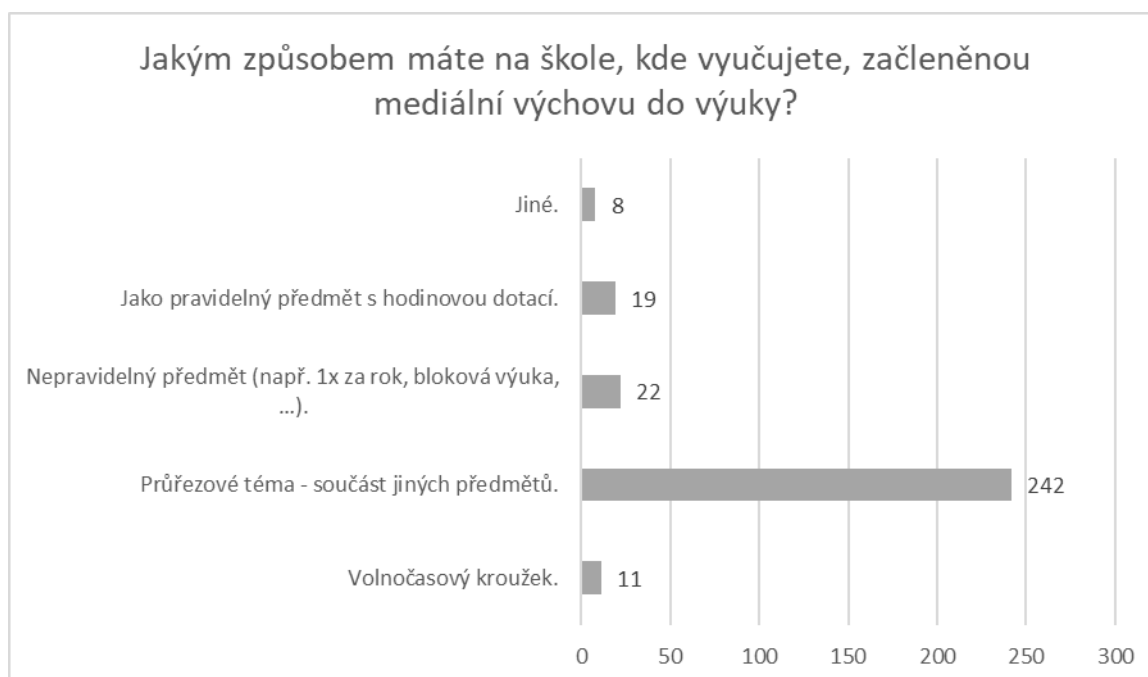
Graf č. 5: Délka praxe ve školství.

(n=277)

Pátá otázka se týkala délky praxe daných učitelů ve školství. Jejím hlavním cílem bylo potvrdit, že dotazník se nekoncentruje jen na jednu skupinu učitelů (ve smyslu začínající/starší učitelé), nýbrž že pokrývá celé spektrum zkušeností učitelů, což bylo potvrzeno – procentuální zastoupení pokrylo všechny kategorie bez extrémních rozdílů v počtu respondentů.

Graf č. 6: Realizace mediální výchovy ve výuce.

(n=277)

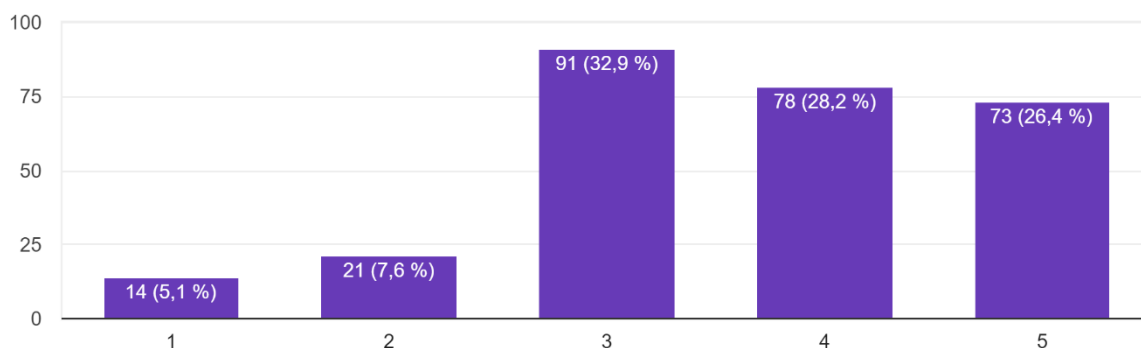
Šestá otázka zjišťovala, jakým způsobem je realizována mediální výchova na školách, kde daní učitelé vyučují. Respondenti měli na výběr ze 4 daných možností a mohli také doplnit svou vlastní odpověď v položce „jiné“. Otázka umožňovala také výběr více možností v případě, že jejich škola začleňuje mediální výchovu více způsoby. Celkem 23 respondentů z 277 (8,3 %) uvedlo zároveň dva způsoby realizace mediální výchovy na jejich školách.

Nejvíce učitelů uvedlo realizaci mediální výchovy jako průřezového tématu – součást jiných předmětů (odpověď uvedena celkem 242krát, 87,3 %); 22 respondentů uvedlo, že realizují mediální výchovu jako nepravidelný předmět (7,9 %), 19 respondentů vybralo možnost „pravidelný předmět s hodinovou dotací“ (6,9 %) a na školách 11 respondentů probíhá mediální výchova jako volnočasový kroužek (4 %). Možnost „jiné“ zvolilo 8 respondentů (2,9 %), tito poté dopsali svou variantu, jmenovitě: „projektový týden“, „projekt“, „dle možností“, „není“, „je dle potřeby součástí volitelného předmětu čtenářská gramotnost“, „momentálně dochází externě paní 1x za 14 dní do jedné třídy na 2. stupni“, dva respondenti nechali toto pole prázdné.

Předpoklad č. 1: Většina škol začleňuje mediální výchovu jako součást jiných předmětů. Tento předpoklad byl v rámci této otázky potvrzen.

Graf č. 7: Spokojenost s danou realizací mediální výchovy ve výuce.

Vyhovuje vám začlenění mediální výchovy do výuky způsobem stanoveným vaší školou?
277 odpovědí

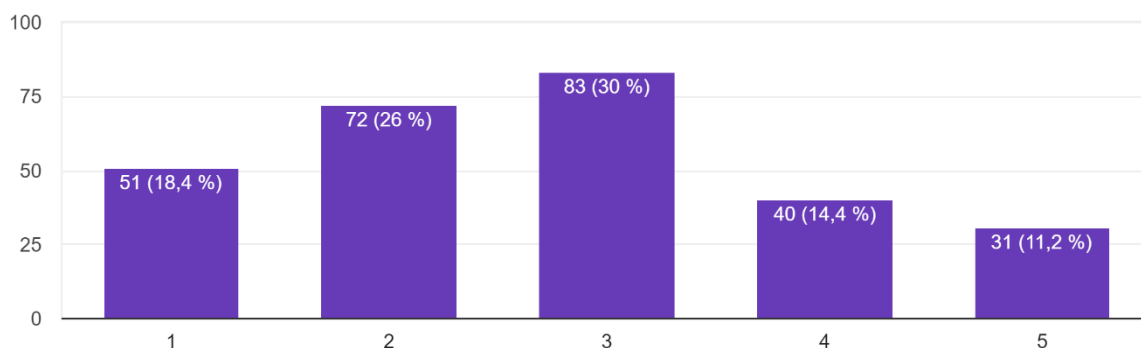
(n=277)

V sedmé otázce jsme se pomocí škálové otázky (1 – rozhodně ne, 5 – rozhodně ano) ptali respondentů, zda jim vyhovuje začlenění mediální výchovy do výuky způsobem stanoveným jejich školou. Nejvíce učitelů zvolilo neutrální odpověď (32,9 % dotazovaných), ovšem většina respondentů se přiklonila na kladnou stranu s tím, že jim začlenění mediální výchovy vyhovuje, a to 28,2 % pro „spíše ano“ a 26,4 % pro „rozhodně ano“. Pouze 14 respondentů odpovědělo, že jim začlenění mediální výchovy zcela nevyhovuje (5,1 %), a 21 respondentů, že spíše nevyhovuje (7,6 %).

Graf č. 8: Mediální výchova jako samostatný předmět.

Myslíte si, že by mediální výchova měla být realizována jako samostatný předmět?

277 odpovědí

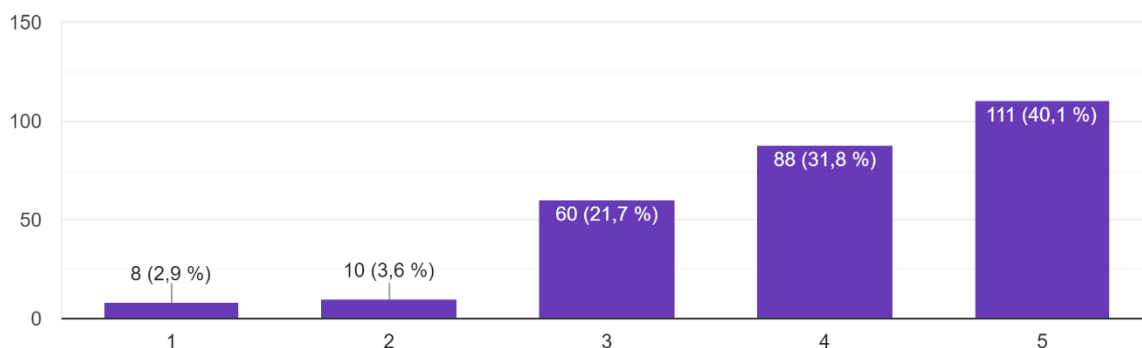
(n=277)

Ve škálové otázce č. 8 (1 – rozhodně ne, 5 – rozhodně ano) bylo zjišťováno, zda si učitelé myslí, že by mediální výchova měla být na školách realizována jako samostatný předmět. Nejvíce respondentů zvolilo neutrální možnost – 83 z nich nemá vyhraněný názor (30 %), 51 (18,4 %) je rozhodně proti vyčlenění hodin mediální výchově, 72 (26 %) je spíše proti; 40 respondentů (14,4 %) spíše souhlasí s mediální výchovou jako samostatným předmětem a 31 (11,2 %) je rozhodně pro zavedení mediální výchovy jako samostatného předmětu.

Graf č. 9: Mediální výchova a její důležitost.

Považujete mediální výchovu jako důležitou oblast vzdělávání žáků?

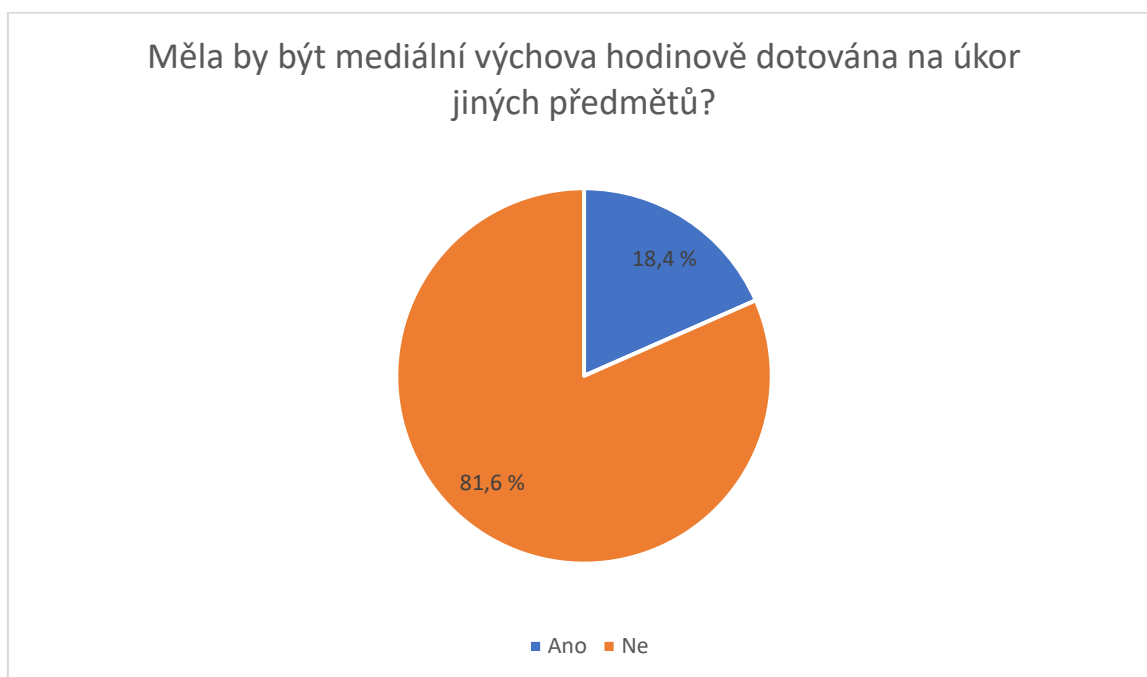
277 odpovědí

(n=277)

Ve škálové otázce č. 9 (1 – rozhodně ne, 5 – rozhodně ano) byli učitelé dotázáni, zda vnímají mediální výchovu jako důležitou oblast vzdělávání žáků. Naprosté minimum respondentů (18 ze všech, 6,5 %) nepovažuje mediální výchovu za důležitou oblast vzdělávání, 60 (21,7 %) má neutrální názor a 199 učitelů (71,8 %) považuje mediální výchovu za důležitou oblast vzdělávání.

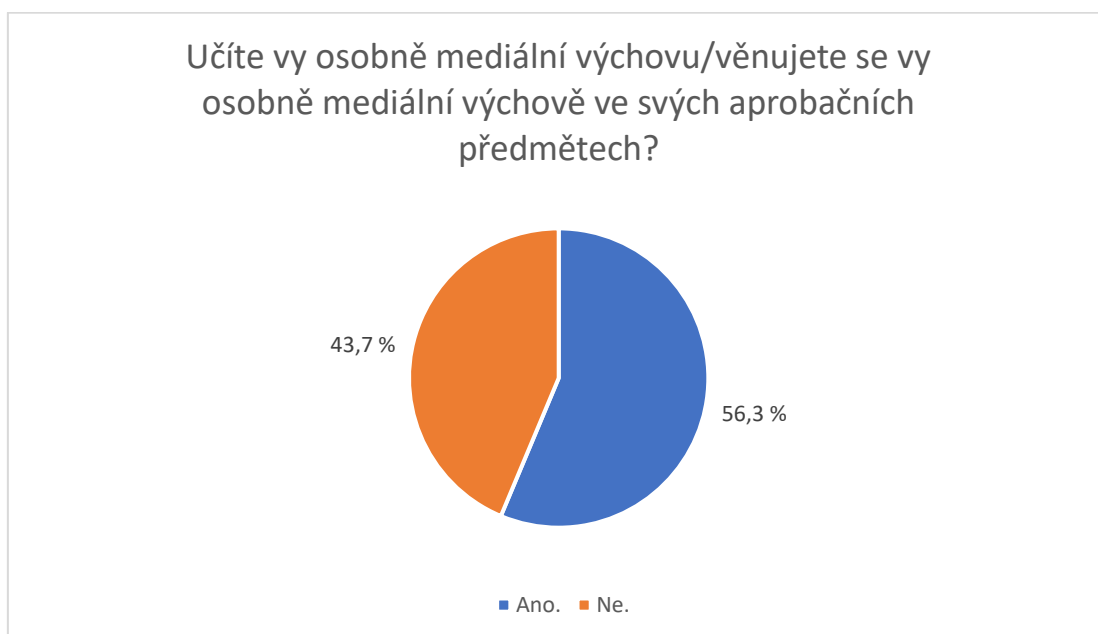
Graf č. 10: Dotace mediální výchovy na úkor jiných předmětů.

(n=277)

Otázka č. 10 pomocí stručné odpovědi „ano/ne“ zjišťovala postoj učitelů k tomu, zda by měla být mediální výchova hodinově dotována na úkor jiných předmětů. Většina učitelů (81,6 %, 226) zvolila zápornou odpověď, 51 učitelů (18,4 %) souhlasí s dotací mediální výchovy na úkor jiných předmětů.

Graf č. 11: Osobní praxe respondentů s mediální výchovou.

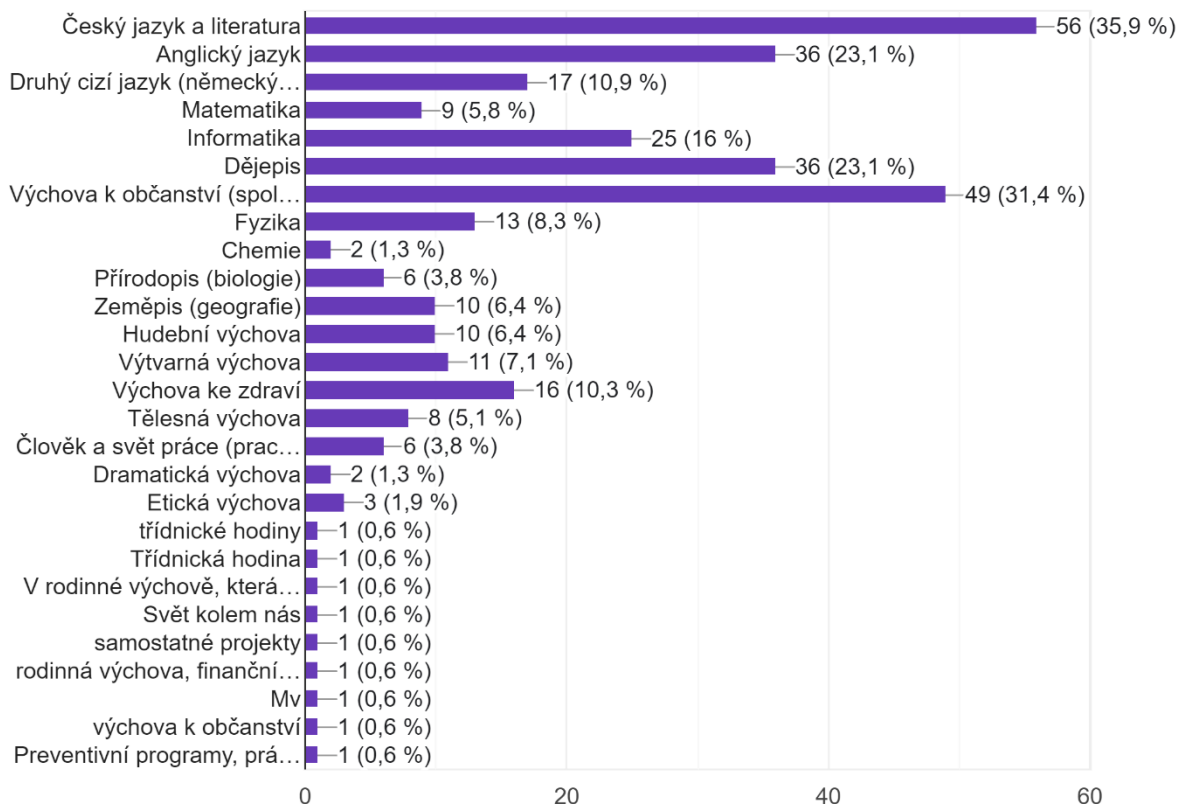
(n=277)

Otázka číslo 11 byla selektivního rázu a zjišťovala, zda daní učitelé osobně učí mediální výchovu nebo se věnují mediální výchově ve svých aprobačních předmětech – respondenti, kteří zde odpověděli „ne“, odesílali v tomto místě dotazník, protože další část dotazníku se zabývá přímo problematikou dezinformací v mediální výchově.

Z celkového počtu 277 respondentů se mediální výchově nevěnuje 121 z nich (43,7 %). Zbytek odpověděl buď ano, nebo doplnil svou odpověď upřesnil v kategorii „jiné“, všechny tyto doplněné odpovědi byly kladného rázu (příklady odpovědí: „*Ve svém předmětu ne, ale věnuji se jí v rámci preventivních programů nebo při práci se třídou.*“, „*Občas, dle tématu.*“, „*Kroužek mediální výchovy.*“, „*Pouze v rámci projektů.*“, „*Minimálně, ale občas narazíme na nějaké dezinformace, zejména v zeměpise.*“, „*Učím informatiku a ukazujeme si, jak vypadají hoaxy, formy phishingu, ale spíše se zaměřuji na nástrahy hackerů, nejsem si zcela jistý, zda bych v tomto případě měl odpovědět jednoznačně Ano.*“), proto jsou zahrnuty do kategorie „ano“, která tímto čítá 156 respondentů (56,3 %).

Graf č. 12: Realizace mediální výchovy jako součást různých předmětů.

Pokud se věnujete mediální výchově ve svých aprobačních předmětech, uveďte prosím v jakých.
156 odpovědí

(n=156)

V otázce č. 12 bylo zjišťováno, v jakých předmětech se učitelé věnují mediální výchově nejvíce. Ze 156 respondentů se jich nejvíce věnuje mediální výchově v předmětu český jazyk a literatura (56 respondentů, 35,9 %), na druhém místě se umístila výchova k občanství (49 respondentů, 31,4 %) a na třetím místě souběžně dějepis a anglický jazyk, každý s 36 respondenty, tedy 23,1 %.

Předpoklad č. 2: Mediální výchova jako průřezové téma je nejvíce začleněna v předmětech český jazyk a literatura, dějepis a občanská výchova. Tento předpoklad byl v rámci získaných odpovědí potvrzen.

Tabulka č. 1: Výukové metody/aktivity pro práci s mediální výchovou.

Jakým způsobem začleňujete ve svých aprobačních předmětech mediální výchovu do výuky? (Jaké výukové aktivity využíváte.)	Četnost (n)	Relativní četnost (%)
Vyhledávání a ověřování informací na internetu či jinde, hledání relevantních zdrojů	41	35,7 %
Práce s textem (např. rozeznávání objektivního a subjektivního sdělení, stavba textu u různých novinářských zpravodajství, vyhledávání klíčových informací...)	39	33,9 %
Projektová výuka, projekty	10	8,7 %
Diskuze/rozhovory na dané téma	42	36,5 %
Využívání videí YouTube, známých osobností a influencerů (jako např. Kovy)	7	6,1 %
Práce s reálnými ukázkami hoaxů, spamů, podvodných profilů, manipulativních reklam, ukázkami ze sociálních sítí...	25	21,7 %
Poslech rozhovorů, interview, zpráv, zhlédnutí videoukázek...	13	11,3 %
Porovnávání historie a současnosti, práce s historickými materiály, badatelský dějepis	10	8,7 %
Skupinová práce	13	11,3 %
Prezentace žáků	6	5,2 %
Práce s JSNS.cz	3	2,6 %
Práce s umělou inteligencí	2	1,7 %
Vlastní tvorba žáků – časopis, reklama, bulvární sdělení, natáčení videí, tvorba vlastního materiálu...	18	15,7 %
Práce s učebnicemi a pracovními listy (online, papírové)	10	8,7 %
Role-play	7	6,1 %
Výklad	8	7 %
Práce s digitálními technologiemi	4	3,5 %

(n=115)

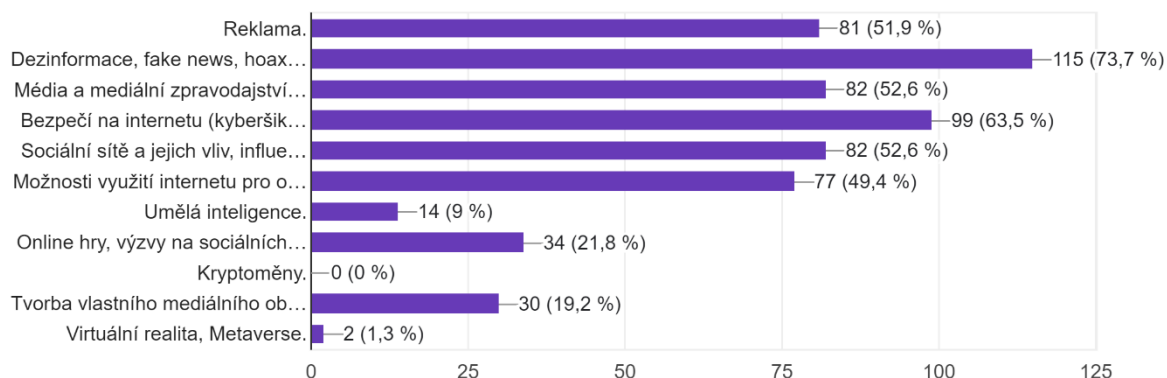
V tomto případě se jednalo o otevřenou nepovinnou otázku (č. 13), z celkového počtu 156 respondentů na ni odpovědělo 115. Procentuální poměr uvedený v tabulce tedy představuje danou část respondentů z celkových 115 odpovědí, kteří danou odpověď uvedli. V rámci odpovědí těchto učitelů se objevilo mnoho různých možností, z nichž ty opakovaně se vyskytující jsou sepsány v tabulce výše. Pro zachování jisté objektivnosti nebereme v potaz odpovědi, které byly formulovány neurčitě či připouští různý výklad (typu „práce s informacemi“, u takové odpovědi nemáme žádnou výpovědní hodnotu, neboť práce

s informacemi může být různého charakteru). Z daných dat vyplývá, že nejčastěji využívají vyučující pro začlenění mediální výchovy do výuky formu diskuze či rozhovoru (36,5 %), dále se zaměřují na hledání a ověřování informací na internetu či v jiných zdrojích, obecně práci se zdroji (35,7 %), uplatňují též práci s textem, v němž se zaměřují na hledání důležitých informací, rozlišování subjektivního či objektivního sdělení, seznamují se se stavbou textu po grafické i obsahové stránce u různých typů mediálních sdělení (33,9 %).

Graf č. 13: Nejvíce probírané oblasti mediální výchovy.

Jakým oblastem se v rámci mediální výchovy věnujete nejvíce? (Vyberte prosím maximálně 3 možnosti.)

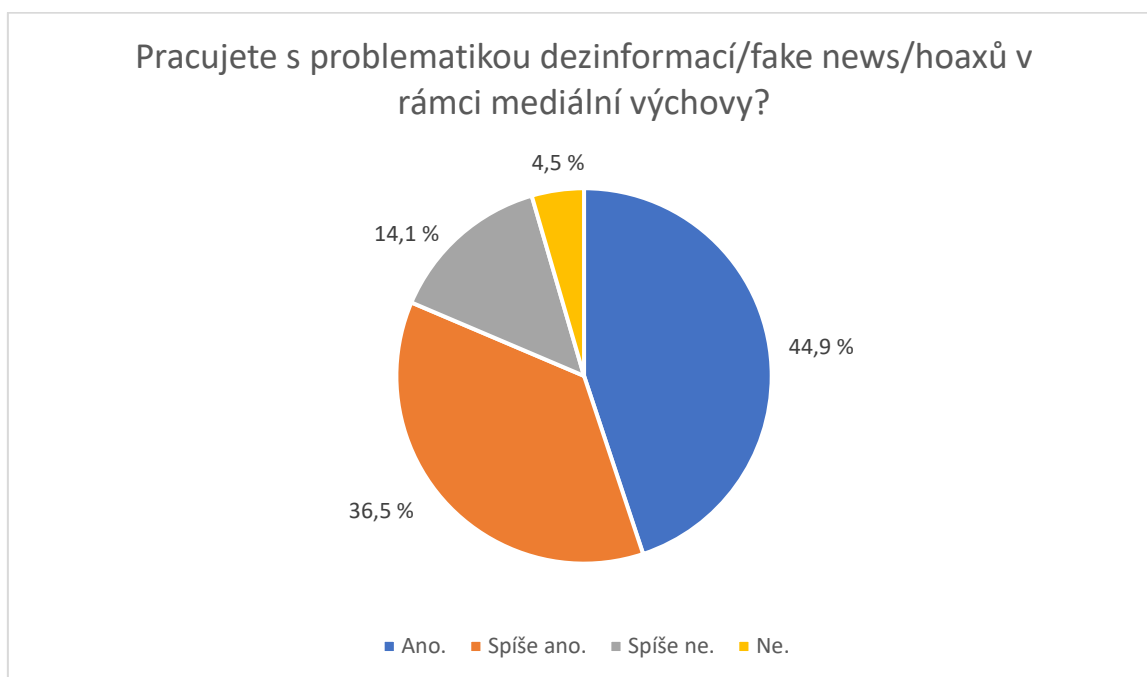
156 odpovědí

(n=156)

V otázce č. 14 jsme zjišťovali, kterým tématům se učitelé v rámci mediální výchovy nejčastěji věnují. Největší počet respondentů uvedl, že nejvíce se věnují problematice dezinformací, fake news, hoaxů a fact-checkingu (73,7 %). Dalším významným tématem je oblast kyberšikany a bezpečného užívání internetu (dobrá hesla, úskalí sextingu, ...), tuto možnost zvolilo 99 respondentů (63,5 %). Tématu reklamy se věnuje 81 respondentů (51,9 %), médiím a mediálnímu zpravodajství (veřejnoprávní versus komerční média, významné osobnosti aj.) 82 respondentů (52,6 %), stejný počet respondentů získala i oblast sociálních sítí a jejího vlivu na jedince i společnost (problematika influencerů atd.). Naopak oblasti kryptoměn se nevěnuje ani jeden respondent, oblasti virtuální reality se věnují pouze 2 respondenti (1,3 %) a umělé inteligenci 14 respondentů (9 %).

Graf č. 14: Dezinformace v mediální výchově – praxe daných respondentů.

(n=156)

V 15. otázce, zda učitelé pracují s problematikou dezinformací v rámci mediální výchovy, odpovědělo kladně 127 dotazovaných (81,4 %) z celkových 156 odpovědí.

Předpoklad č. 3: Více než 50 % respondentů pracuje s problematikou dezinformací ve výuce. Výchozím číslem pro tento předpoklad je celkový počet respondentů tohoto výzkumu, tedy 277. Jelikož 121 respondentů se mediální výchově nevěnuje vůbec a ze zbylých 156 respondentů odpovědělo na otázku č. 15 kladně 127 respondentů, předpoklad je tímto vyvrácen (tedy celkem 45,8 % všech respondentů pracuje s problematikou dezinformací v mediální výchově).

Graf č. 15: Žáci a vlastní aktivita/zvídavost ohledně dezinformací.

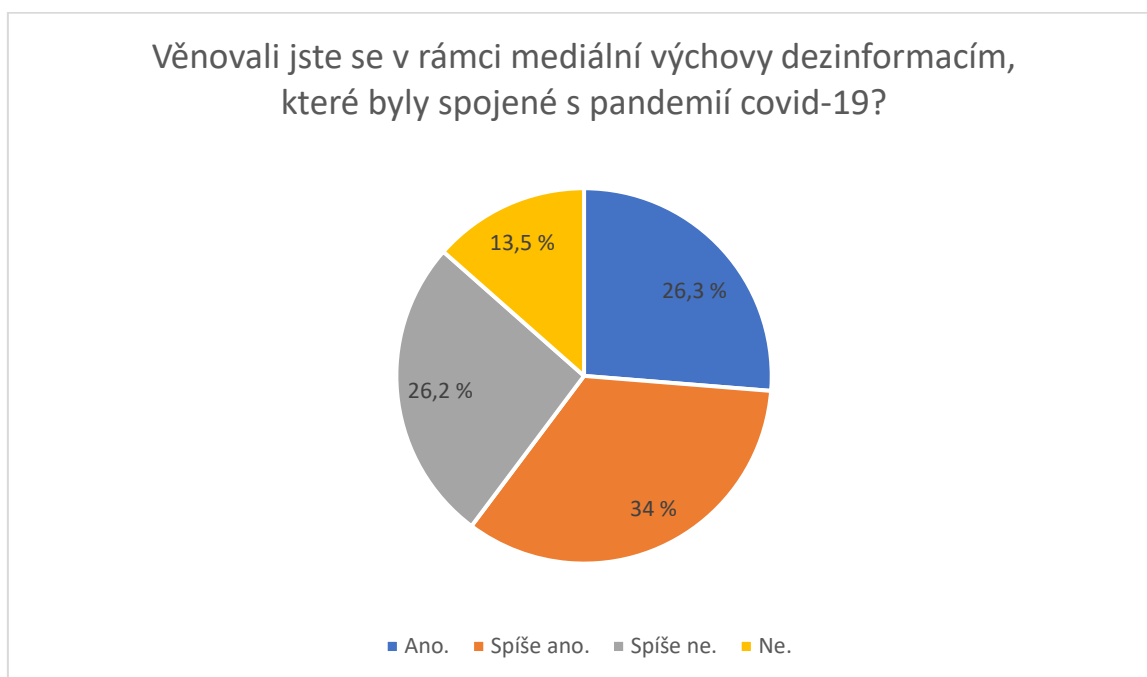

(n=156)

Na otázku č. 16, zda se učitelé setkali s vlastní iniciativou žáka ohledně nadnesení témat dezinformací ve vyučování, tzn. zda žáci ze své vlastní vůle chtějí řešit/diskutovat problematiku dezinformací, rozebírat je atd., odpovědělo kladně 86 ze 156 respondentů, tedy 55,1 %.

Předpoklad č. 4: Žáci chtějí ze své vlastní vůle v hodinách diskutovat problematiku dezinformací. Předpoklad byl v rámci této otázky potvrzen.

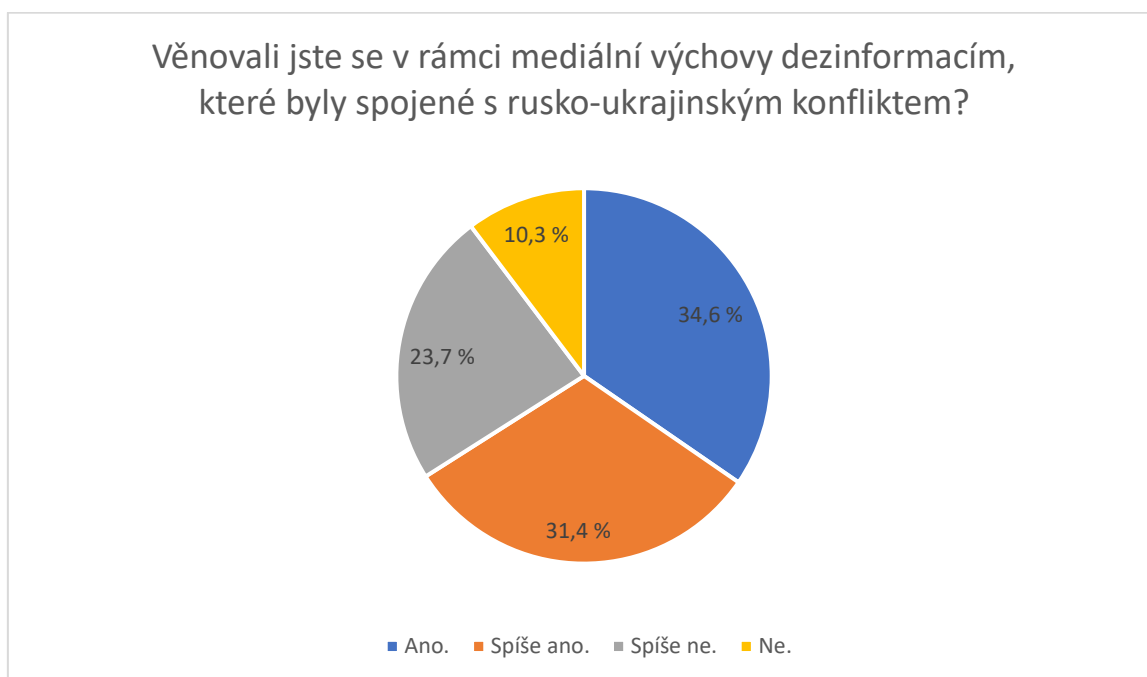
Graf č. 16: Dezinformace a pandemie covid-19.

(n=156)

Otázka č. 17 zjišťovala, zda se učitelé věnovali v rámci mediální výchovy dezinformacím spojeným s pandemií koronaviru. Kladně odpovědělo 94 ze 156 učitelů (60,3 %), záporně 62 (39,7 %).

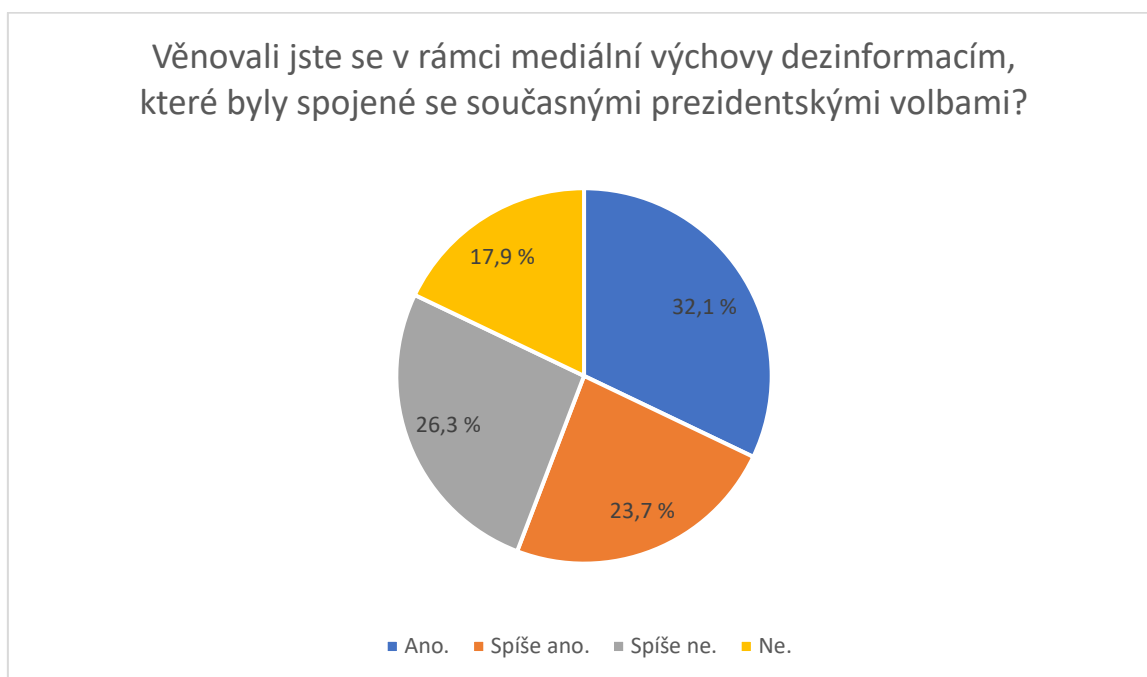
Graf č. 17: Dezinformace a rusko-ukrajinský konflikt.

(n=156)

Otázka č. 18 zjišťovala, zda se učitelé věnovali v rámci mediální výchovy dezinformacím spojeným s rusko-ukrajinským konfliktem. Kladně odpovědělo 103 ze 156 učitelů, tedy 66 %, záporně 53 učitelů, tedy 34 %. Oproti předchozí otázce ohledně dezinformací spojených s pandemií koronaviru a jejich začlenění do výuky, kde pro jasné „ano“ hlasovalo celkem 26,3 % respondentů, u této otázky pro jasné „ano“ hlasovalo 34,6 % respondentů.

Graf č. 18: Dezinformace a prezidentské volby.

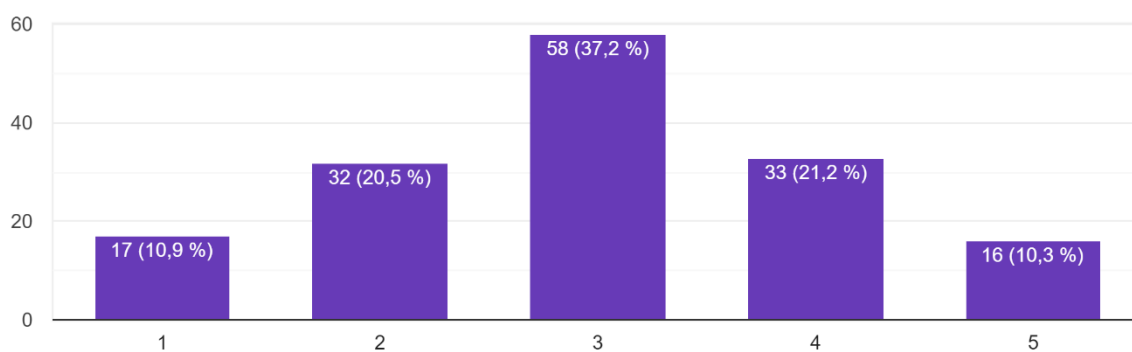
(n=156)

Otázka č. 19 zjišťovala, zda se učitelé v rámci mediální výchovy věnovali dezinformacím spojeným se současnými prezidentskými volbami v ČR. Kladně odpovědělo 87 ze 156 respondentů (55,8 %), záporně 69 respondentů (45,2 %). Poměr mezi učiteli, kteří se této problematice věnovali, a těmi, kteří se jí nevěnovali, je u problematiky prezidentských voleb nejvyrovnanější.

V následujících sadách otázek respondenti vybírali, do jaké míry souhlasí s danými tvrzeními. Vybírali na škále 1 až 5, kde 1 = zcela nesouhlasím, 5 = zcela souhlasím.

Graf č. 19: Začlenění dezinformací do výuky – covid-19.

Pandemie Covid-19 měla vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.
156 odpovědí

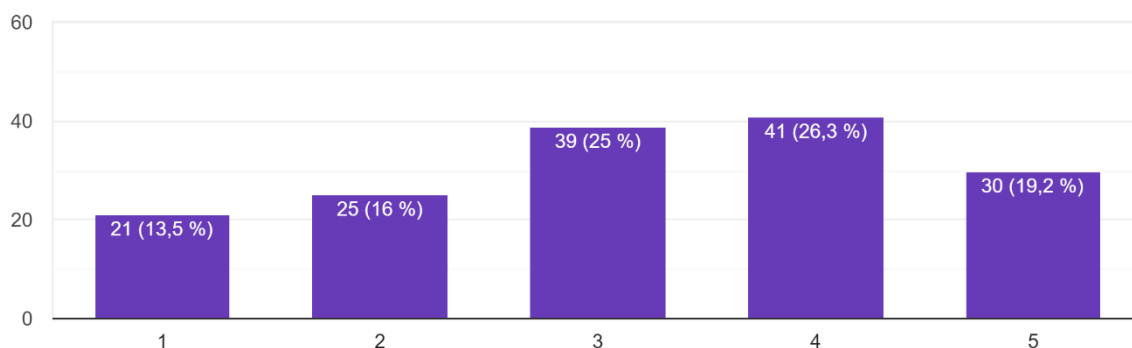

(n=156)

V této škálové otázce (č. 20) respondenti vybírali, do jaké míry souhlasí s tvrzením: „Pandemie covid-19 měla vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.“ U této otázky se nejvíce respondentů drželo neutrální hodnoty (58 respondentů, 37,2 %). Na záporné i kladné straně škály potom bylo shodné množství respondentů (49 a 49), přičemž nejméně respondentů zde vybíralo krajní hodnoty „zcela souhlasím“ a „zcela nesouhlasím“. Rozložení odpovědí odpovídá i grafu č. 16, v němž největší poměr respondentů tíhl k odpovědím „spíše ne“ a „spíše ano“, tedy tendence k menší vyhraněnosti.

Graf č. 20: Začlenění dezinformací do výuky – rusko-ukrajinský konflikt.

Rusko-ukrajinský konflikt měl vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.
156 odpovědí

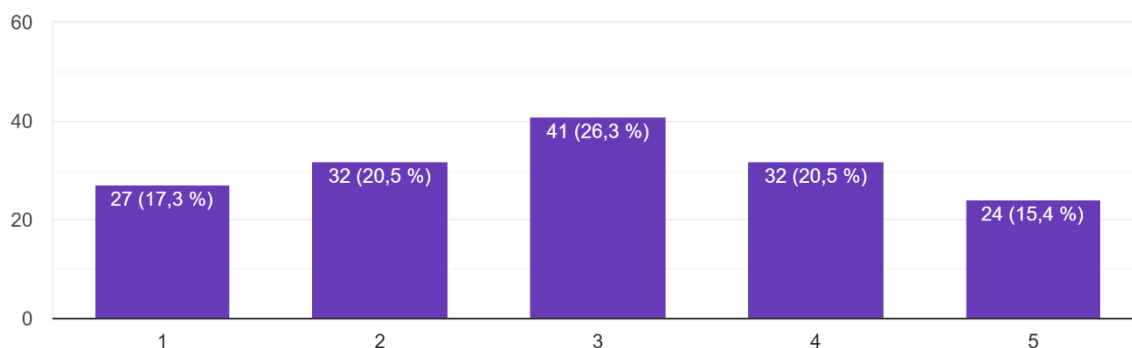
(n=156)

Škálová otázka (č. 21) zjišťovala, do jaké míry respondenti souhlasí s následujícím tvrzením: „Rusko-ukrajinský konflikt měl vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.“ Nejvíce respondentů zde zvolilo možnost „spíše souhlasím“ (41 jedinců, 26,3 % ze 156 respondentů), odpověď „zcela souhlasím“ zvolilo 30 respondentů (19,2 %). Neutrální hodnoty se drželo 39 respondentů (25 %), a na zápornou stranu škály se přiklonilo celkem 46 respondentů (29,5 %). Oproti otázkám týkající se pandemie koronaviru a prezidentských voleb se zde nejméně respondentů drželo neutrální odpovědi a kladné odpovědi převažovaly nad zápornými. Toto odpovídá i grafu č. 17, v němž 66 % respondentů uvedlo, že se věnovali dezinformacím spojeným s rusko-ukrajinským konfliktem v mediální výchově, což bylo více než u pandemie (60 %) a prezidentských voleb (55 %).

Graf č. 21: Začlenění dezinformací do výuky – prezidentské volby.

Prezidentské volby měly vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.

156 odpovědí

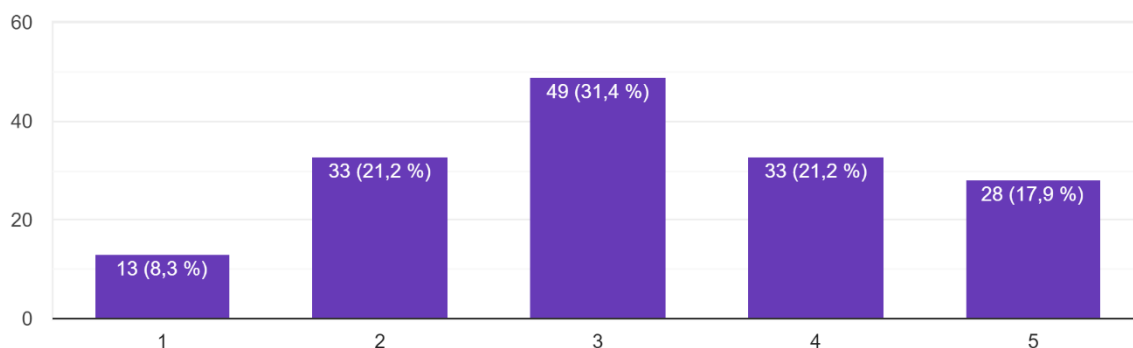
(n=156)

Škálová otázka (č. 22) zjišťovala, do jaké míry respondenti souhlasí s následujícím tvrzením: „Prezidentské volby měly vliv na začlenění problematiky dezinformací do mé výuky.“ 41 respondentů ze 156 (26,3 %) se drželo neutrální hodnoty, na zápornou stranu škály se přiklonilo celkem 59 respondentů (37,8 %), „spíše souhlasím“ a „rozhodně souhlasím“ zvolilo celkem 56 respondentů (35,9 %). Vliv prezidentských voleb na začlenění dezinformací do výuky byl, lidově řečeno, „padesát na padesát“, tuto tendenci vykazuje i graf č. 18, v němž byl podíl kladných a záporných odpovědí více vyrovnaný než u pandemie koronaviru a rusko-ukrajinského konfliktu.

Předpoklad č. 5: Z významných událostí posledních 4 let (pandemie koronaviru, rusko-ukrajinský konflikt, prezidentské volby ČR) měla pandemie covid-19 největší vliv na začlenění problematiky dezinformací do výuky. Předpoklad byl v rámci předešlých dat vyvrácen (viz posledních 6 grafů). Nejvíce začlenění problematiky dezinformací do výuky ovlivnil rusko-ukrajinský konflikt.

Graf č. 22: Dezinformace v med. výchově před pandemií covid-19.

Před pandemií Covid-19 jsme se dezinformacím věnovali ve výuce ve stejné míře jako nyní.
156 odpovědí

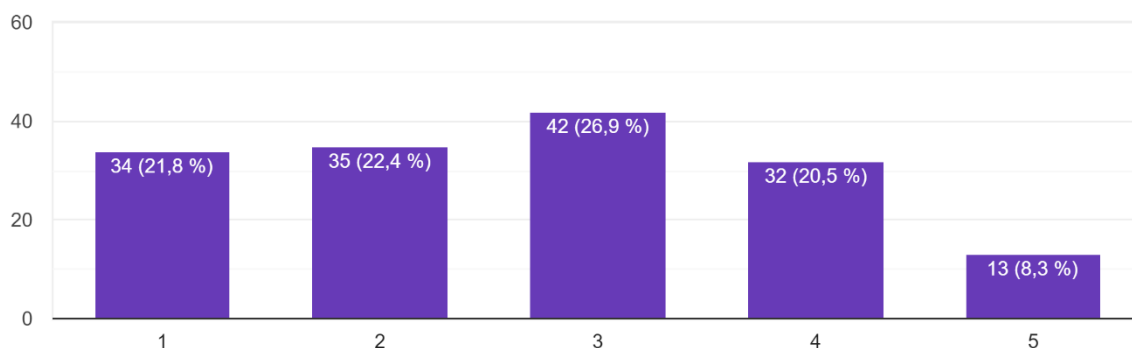

(n=156)

Otázka č. 23 zjišťovala, do jaké míry souhlasí respondenti s tvrzením: „Před pandemií covid-19 jsme se dezinformacím věnovali ve výuce ve stejné míře jako nyní.“ Nejvíce respondentů uvedlo neutrální odpověď (49 učitelů, 31,4 %), kladně odpovědělo 61 respondentů (39,1 %), záporně 46 respondentů (29,5 %).

Graf č. 23: Dezinformace v med. výchově před pandemií covid-19.

Před pandemií Covid-19 jsme se dezinformacím věnovali ve výuce mnohem méně než nyní.
156 odpovědí

(n=156)

V otázce č. 24 respondenti odpovídali, do jaké míry souhlasí s tvrzením „Před pandemií covid-19 jsme se dezinformacím věnovali ve výuce mnohem méně než nyní.“ Pouze 13 respondentů zvolilo krajní možnost „zcela souhlasím“ (8,3 %), dohromady s tímto tvrzením souhlasilo nebo spíše souhlasilo celkem 45 respondentů (28,8 %). Neutrální hodnotu zvolilo přibližně stejné množství respondentů jako v předchozí otázce, možnost zcela nesouhlasím nebo spíše nesouhlasím zvolilo dohromady 69 respondentů (44,2 %).

Předpoklad č. 6: Před pandemií koronaviru se učitelé věnovali problematice dezinformací v menší míře než nyní. Tento předpoklad byl vyvrácen. Na základě předchozích dvou grafů můžeme říct, že dezinformacím se učitelé věnovali v přibližně stejné míře i před pandemií koronaviru.

Ad předpoklad č. 6: Výsledky tohoto šetření musíme brát pouze orientačně, neboť v případě učitelů, kteří vyučují méně let, není možnost porovnat situaci před pandemií koronaviru, pouze například odraz této pandemie v současné výuce a současné práci s dezinformacemi; tito se tedy uchýlovali k neutrálním odpovědím v posledních dvou otázkách. Obdobně je problematická situace, kdy jedna z respondentek byla delší dobu na mateřské dovolené, v tomto případě se taková opět uchýlila k neutrálním odpovědím.

Kolonka „Možnost pro vaše poznámky“

Součástí dotazníku byla kolonka pro možnost vyjádřit své vlastní poznámky, kterou někteří z respondentů využili. Zde uvádím některé z nich (v doslovných citacích):

- „Učím o vlivu médií od roku 2015, poslední roky je důležitost tohoto tématu konečně jasná více lidem.“
- „S každou další svět měnící událostí je nutnost bojovat se lži větší a větší.“
- „Problematika posuzování věrohodnosti zdroje byla i před těmito problémy důležitá. Teď se to jen zdůraznilo.“
- „Problém vyvstal už dříve, Covid i válka byly jen prostředkem dezinformátorů.“
- „Rusko-ukrajinský konflikt a prezidentské volby jsem se žáky už neřešila, protože jsem šla na mateřskou dovolenou a v době rusko-ukrajinského konfliktu se narodil můj syn. Pevně však doufám, že to se žáky probírají mé mé kolegyně.“
- „Nesmírně mě rozčiluje, a je to jediný důvod, proč se účastním tohoto sběru dat, to dělení na informace a dezinformace. Kdo mi vždy řekne, co je PRAVDA? Zprávy v datovce od MŠMT? Snad ne! Máme-li učit kritickému myšlení, tak tyhle pojmy k tomu nepatří. Pojďme se bavit o jednotlivých tématech, argumentovat, načíst si informace a vést diskusi, ale toto ne. Ano, myslím si, že celý cirkus kolem covidu byl blamáž, která pokračuje konfliktem na Ukrajině a odmítám jako cvičená opička před tabulí vykládat něco jiného. Ale nevedu je ani ke svému pohledu na věc, ale ke kritickému podrobení každé informace.“
- „C je dnes dezinformace se za pul roku ukazr byt pravdou. Nevidim duvod detem plest hlavy.“
- „Abych řekl pravdu, tak se kontroverzním tématům snažím vyhýbat, nemíchám do svých hodin žádná náboženská nebo politická témata. Pokud by někdo s žáků přišel se zájmem si o nějaké dané zprávě popovídat a rozebrat ji, nebránil bych se tomu, ale začínat tato témata nechci. Domnívám se, že by učitel neměl žákům předsouvat žádné vlastní pohledy na náboženská a politická témata.“
- „Dezinformacemi, hoaxy atd. se zabýváme standardně, různá aktuální témata se projeví, ale nemá to vliv na objem probraného. Na toto téma narážíme prakticky každou druhou hodinu informatiky.“
- „Přeji Vám, aby i Vám Vaše jediná pravda vydržela už navždy, stejně jako všem těm katolickým protikacířským osobnostem, jezuitům, Bachovým následovníkům,

zapáleným mladým lidem z Hitlerjugend, svazákům a vůbec všem dalším podobným přesvědčeným stoupencům jediné správné pravdy a nejvyššího dobra.“

- „Myslím, že boj proti tzv. dezinformacím je falešný a daleko nebezpečnější než samotné "dezinformace".“
- „dezinformace беру jako obecný problém, který souvisí i řadou dalších věcí a otázek“
- „Osobně se o problematiku fake news zajímám, ovšem na základních školách je docela problematické toto zařazovat - u starších ročníku (8. a 9.) to jde lépe, než např. v 6. Každopádně jsem zvědavá na výsledky výzkumu.“
- „Dezinformace je to, o čem se zatím nesmí mluvit? Historii tvoří 50 let - až pak můžeme hovořit o pravdě nebo lži, a to ještě ne vždy, protože ve hře je osobní zainteresovanost autora sdělení.“

3. Shrnutí

V empirické části práce bylo ověřováno šest předpokladů stanovených na začátku této části. Šetření mělo kvantitativní ráz, výzkumným nástrojem byl dotazník sestávající z uzavřených, polouzavřených otázek a jedné otevřené otázky. Otázky byly různého charakteru, dichotomické, výčtové, škálové. Na základě získaných dat byly stanoveny orientační odpovědi na vytyčené předpoklady. Celkový počet respondentů byl 277, ve druhé polovině dotazníku po selektivní otázce jsme pracovali s číslem 156 respondentů. Tito představovali skupinu, která se sama mediální výchově v jakékoli formě věnuje.

Předpoklad č. 1: Většina škol začleňuje mediální výchovu jako součást jiných předmětů.

- Předpoklad byl potvrzen. Většina respondentů uvedla, že mají na škole začleněné průřezové téma mediální výchova jako součást jiných předmětů, konkrétně 242 z 277 respondentů (87,3 %).

Předpoklad č. 2: Mediální výchova jako průřezové téma je nejvíce začleněna v předmětech český jazyk a literatura, dějepis a občanská výchova.

- Předpoklad byl potvrzen. Graf číslo 12 ukazuje, v jakých předmětech je mediální výchova nejčastěji začleněna. Nejvíce respondenti uváděli začlenění mediální výchovy v předmětu český jazyk a literatura (56 respondentů, 35,9 %), dále ve výchově k občanství (49 respondentů, 31,4 %) a společně se umístil anglický jazyk a dějepis se shodným počtem 36 respondentů, tedy 23,1 %.

Předpoklad č. 3: Více než 50 % respondentů pracuje s problematikou dezinformací ve výuce.

- Předpoklad byl vyvrácen. Více než 50 % respondentů sice začleňuje mediální výchovu do svých vyučovacích hodin, ale z těchto 156 jedinců se pouze 127 věnuje dezinformacím, což z 277 celkových respondentů představuje 45,8 %.

Předpoklad č. 4: Žáci chtějí ze své vlastní vůle v hodinách diskutovat problematiku dezinformací.

- Předpoklad byl potvrzen. Na otázku, zda se učitelé setkali se žáky, kteří z vlastní vůle chtěli v hodinách diskutovat nějaké téma týkající se dezinformací, odpovědělo kladně 86 ze 156 respondentů, tedy 55,1 % těch učitelů, kteří se mediální výchově věnují. Pozn.: V této části práce jsme již pracovali pouze s těmi respondenty, kteří uvedli, že se mediální výchově věnují. Je tedy možné, že i učitelé, kteří se mediální

výchově nevěnují, se setkávají se žáky, které problematiky dezinformací zajímá a v hodinách ji nadnášejí, a tedy by toto číslo mohlo být ještě vyšší.

Předpoklad č. 5: Z významných událostí posledních 4 let (pandemie koronaviru, rusko-ukrajinský konflikt, prezidentské volby ČR) měla pandemie covidu-19 nejvýraznější vliv na začlenění problematiky dezinformací do výuky.

- Předpoklad byl vyvrácen. Dle porovnání šesti grafů vzniklých na základě škálových otázek, ve kterých učitelé vybírali, do jaké míry souhlasí s danými tvrzeními, se výraznější vliv připisuje rusko-ukrajinskému konfliktu. V případě pandemie koronaviru byly názory učitelů méně vyhraněné a držely se spíše neutrálních odpovědí, v případě rusko-ukrajinského konfliktu učitelé více tíhnuli souhlasit s tím, že tato událost měla vliv na začlenění problematiky dezinformací do jejich výuky, a u prezidentských voleb byly relativně vyvážené kladné i záporné odpovědi. Musíme brát ale v potaz možné zkreslení odpověďmi učitelů, kteří vyučují méně než dva roky, a jichž se tedy „aktivní“ část pandemie přímo v praxi nedotkla (což neznamena, že by tato událost nemohla mít vliv na mediální výchovu a případnou práci s dezinformacemi vzniklými v této době).

Předpoklad č. 6: Před pandemií koronaviru se učitelé věnovali problematice dezinformací v menší míře než nyní.

- Předpoklad byl vyvrácen. Na základě porovnání grafu číslo 22 a 23 můžeme konstatovat, že i před pandemií koronaviru se učitelé problematice dezinformací věnovali v přibližně stejné míře.

4. Závěr

Cílem této práce bylo provést sondu do problematiky začlenění mediální výchovy jako průřezového tématu RVP ZV 2021 do výuky na druhých stupních základních škol a v odpovídajících ročnících víceletých gymnázií na Moravě (tzn. jakým způsobem je mediální výchova na daných školách realizována). Důraz byl kladen na problematiku dezinformací v souvislosti s událostmi posledních čtyř let, jmenovitě pandemií koronaviru, ruskou agresí na Ukrajině a prezidentskými volbami ČR. Tato práce neměla stanovovat ani určovat konkrétní dezinformace spojené s těmito obdobími, pouze zjistit, zda tyto události ovlivnily začlenění problematiky dezinformací do výuky jednotlivých vyučujících, nebo zda se učitelé věnovali dezinformacím před pandemií méně než nyní. Dále měla práce za úkol například najít odpovědi na otázky, jaké konkrétní aktivity učitelé při implementaci mediální výchovy do výuky využívají, zda žáci z vlastní vůle chtějí řešit problematiku dezinformací či zda jsou učitelé s postavením mediální výchovy ve „svých“ školách spokojeni. Jako výzkumná metoda byl použit kvantitativní výzkum pomocí online dotazníku. Sesbíraná data byla od 277 respondentů ze Zlínského, Olomouckého, Moravskoslezského a Jihomoravského kraje. Cíle práce se podařilo naplnit.

Jak správně poznamenal jeden respondent, „s každou další svět měnící událostí je nutné bojovat s dezinformacemi“. Problematika dezinformací je přímo poháněna sociálními sítěmi, na kterých se může objevovat různý informační materiál a každý jej také může svobodně produkovat. Jakožto učitelé nemáme povinnost měnit smýšlení všech lidí v našem okolí, ale máme povinnost rozvíjet u žáků ono opakovaně zdůrazňované kritické myšlení, pobízet je k důkladnému ověřování informací a nepřijímání bezpodmínečně každého názoru druhých, neboť v silně informační společnosti, ve které nyní žijeme, je to naprosto nezbytné.

Zdroje

ART, Silverblatt, VOLEK, Jaromír: *Mediální gramotnost. Jak rozumět obsahům médií*. 1. vyd. New York, London: Digital International Media Literacy eBooks, KOBO Rakuten, 2016. 255 s. Humanities. ISBN 0-275-96727-1.

BBC: *Coronavirus: 5G and microchip conspiracies around the world* [online]. 27. 6. 2020. © 2023 BBC. [Cit. 23-02-2023, 16:06]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/53191523#product-navigation-more-menu>

BURIANEC, J., FORETOVÁ, P., SLOBODA, Z.: *Studie mediální gramotnosti populace ČR: Mediální gramotnost osob starších 15 let* [online]. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání, Filozofická fakulta Univerzity Palackého: Praha, Olomouc, 2021. [Cit. 13-03-2023, 20:31.] Dostupné z: https://www.rrtv.cz/cz/files/FFUP-RRTV_2021_Vyzkuma-zprava_Medialni-gramotnost-starsich-15let_PROSINEC.pdf

BURIANEC, Jan, ŠIMONÍK, Pavel: *Mediální gramotnost, výzkumná zpráva* [online]. STEM/MARK, Česká televize, 2018. [Cit. 13-03-2023, 23:01.] Dostupné z: https://ct24.ceskatelevize.cz/sites/default/files/2221556-vyzkum_mg_konferencemsmt_ct_fin.pdf

CEDMO: *Nová příručka pro učitele na podporu mediální gramotnosti* [online]. 12. 4. 2023. Central European Digital Media Observatory © 2023. [Cit. 18-04-2023, 16:54]. Dostupné z: <https://cedmohub.eu/cs/nova-prirucka-pro-ucitele-na-podporu-medialni-gramotnosti/?fbclid=IwAR1S3igXkEkiw9qkNUGQohFXSgVbjKraAcidSAri7zCWXJHVdjcZgUxi1M>

CIROKOVÁ, Kristina: *V Kyjevě se nic neděje, tvrdila učitelka. Děti ji tajně nahrály. Přijde o práci* [online]. Seznam zprávy, 15. 4. 2022. © Seznam Zprávy, a.s. [Cit. 18-03-2023, 19:31.] Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/porady-teren-v-kyjeve-se-nic-nedeje-tvrdila-ucitelka-deti-ji-tajne-nahraly-prijde-o-praci-198415>

Česká televize: *Newsroom ČT24, 18. březen 2018* [online záznam]. 18. 3. 2018. [Cit. 12-02-2023, 15:56.] Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11030967025-newsroom-ct24/218411058170011/cast/608212/>

ČT24: *Policie se zabývá dezinformacemi o úmrtí Pavla* [online]. © Česká televize 1996–2021. Aktualizováno 26. 1. 2023. [Cit. 11-02-2023, 22:31.] Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3560421-policie-se-zabyva-dezinformacemi-o-umrti->

[pavla?fbclid=IwAR3yb3TC1VvL0ms1ZQ_hZT6nw-](https://www.facebook.com/pavla?fbclid=IwAR3yb3TC1VvL0ms1ZQ_hZT6nw-)

[4_CeKrWaGx9feMTICVasvYnogfMyhLb0Q](https://www.facebook.com/pavla?fbclid=IwAR3yb3TC1VvL0ms1ZQ_hZT6nw-4_CeKrWaGx9feMTICVasvYnogfMyhLb0Q)

DŽUBÁK, Josef a HOAX.cz: *Co je to hoax* [online]. © 2000-2023 Josef Džubák & HOAX.cz. [Cit. 12-02-2023, 12:21.] Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/co-je-to-hoax>

DŽUBÁK, Josef a HOAX.cz: *Čip v nose po testování na Covid-19* [online]. 2020. © 2000-2023 Josef Džubák & HOAX.cz. [Cit. 18-03-2023, 15:51.] Dostupné z: <http://www.hoax.cz/hoax/cip-v-nose-po-testech-na-covid-19/>

DŽUBÁK, Josef a HOAX.cz: *Facebook – Copyright na profil* [online]. 2022. © 2000-2023 Josef Džubák & HOAX.cz. [Cit. 12-02-2023, 13:01.] Dostupné z: <https://www.hoax.cz/hoax/facebook---copyright-na-profil>

Edu.cz: *RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. © 2022 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). [Cit. 19-01.2023, 20:46.] Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

GREGOR, Miloš, VEJVODOVÁ, Petra: *Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a manipulacích!!!* 1. vydání. Vydalo nakladatelství CPress, Albatros media, a. s. Brno, 2018. ISBN 978-80-264-1805-4.

HITCHCOCK, D.: *Critical Thinking* [online]. The Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2022. Publikováno 2018, revidováno 2022. [Cit. 13-02-2023, 20:34]. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/archives/win2022/entries/critical-thinking/>

CHRÁSKA, Miroslav. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 200 s. Skripta. ISBN 8024413671.

JIRÁK, Jan, ŠŤASTNÁ, Lucie, ZEZULKOVÁ, Markéta: *Mediální výchova jako průřezové téma* [online]. Podkladová studie – revidovaná verze. Praha 2018. Národní ústav pro vzdělávání. [Cit. 18-03-2023, 20:17.] Dostupné z: https://www.npi.cz/images/podkladov%C3%A1_studie/medialni_vychova.pdf

JIRÁK, Jan, WOLÁK, Radim (editoři): *Mediální gramotnost: Nový rozměr vzdělávání*. Praha: Radioservis, 2007. ISBN: 978-80-86212-58-6. Dostupné také z: https://medialnivychova.fsv.cuni.cz/MVP-1-version1-Jirak_Wolak_Medialni_gramotnost_Novy_rozmer_vzdelavani.pdf

JSNS.cz: Jeden svět na školách. *Česká mediální krajina* [online]. © Vzdělávací program JSNS, Člověk v tísni, o. p. s., 2001–2023. [Cit. 19-03-2023, 12:45]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/ceska-medialni-krajina/3.-dil-media-verejne-sluzby> a z <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/bulletin-medialni-vzdelavani/ceska-medialni-krajina/4.-dil-soukroma-media>.

JSNS.cz: Jeden svět na školách. *Kovyho mediální ring* [online]. © Vzdělávací program JSNS, Člověk v tísni, o. p. s., 2001–2023. [Cit. 20-03-2023, 12:45]. Dostupné z: <https://www.jsns.cz/lekce/226333-kovyho-medialni-ring>

JSNS.cz: Jeden svět na školách. *Mediální gramotnost žáků základních a středních škol a jejich postoje k médiím, závěrečná zpráva* [online]. Únor 2023, © Vzdělávací program JSNS, Člověk v tísni, o. p. s., 2001–2023. [Cit. 20-03-2023, 11:16.] Dostupné z: <https://www.jsns.cz/nove/projekty/pruzkumy-setreni/medialni-gramotnost-zaku-2022.pdf>

KALSNES, Bente: *Fake News* [online]. Oxford Reaserch Encyclopedias. 26. 9. 2018. [Cit. 23-02-2023, 16:39]. © Oxford University Press 2023. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.809>

KERLINGER, Fred N., CHMELAŘ, Vilém, ed. *Základy výzkumu chování: pedagogický a psychologický výzkum*. Přeložil Vladimír SMĚKAL. Praha: Academia, 1972, 705 s. ISBN (Váz.).

KOPECKÝ, Kamil: *Dezinformace, misinformace a malinformace*. In: YouTube [online video]. E-Bezpečí, 22. 11. 2022. [Cit. 05-02-2023, 12:54]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=ebm_QhzKUvg

KOPECKÝ, Kamil: *Dezinformace spojené s válkou na Ukrajině* [online]. Mediální výchova pro 21. století., 9. 3. 2022. [Cit. 19-03-2023, 12:02.] Dostupné z: <https://www.mv21.cz/post/dezinformace-spoj%C3%A9n%C3%A9-s-v%C3%A1lkou-na-ukrajin%C4%9B>

KOPECKÝ, Kamil: *Hoaxy – poplašné zprávy*. In: YouTube [online video]. E-Bezpečí, 16. 12. 2021. [Cit. 05-02-2023, 17:45]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=2IEHq7b1jLs&list=PL_x8CoisFATTpSdis9THIG9jZxf1Piii6&index=3

KOPECKÝ, Kamil: *Kdo rozhoduje o tom, co je a co není dezinformace?* [online]. E-Bezpečí 2023, Vol. 8(1): 28-35. ISSN: 2571-1679. Vydavatel: Univerzita Palackého v Olomouci,

18.02.2023. [Cit. 10-04-2023, 14:08]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php?view=article&id=3149>

KOPECKÝ, Kamil: *Komentář: Volby prezidenta byly opět doprovázeny dezinformacemi. Klíčovým motivem byl strach z války* [online]. E-Bezpečí 2023, Vol. 8(1): 13-21. ISSN: 2571-1679. Vydavatel: Univerzita Palackého v Olomouci. 29. 1. 2023. [Cit. 12-02-2023, 21:08] Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/clanky-komentare/3094-komentar-volby-prezidenta-byly-opet-doprovazeny-dezinformacemi-klicovym-motivem-byl-strach-z-valky>

KOPECKÝ, Kamil, SZOTKOWSKI, René, VORÁČ, Dominik, MIKULCOVÁ, Klára, KREJČÍ, Veronika: *Český učitel ve médiích (výzkumná zpráva)* [online]. O2 Czech Republic & Univerzita Palackého v Olomouci, Centrum prevence rizikové virtuální komunikace, 2021. [Cit. 20-03-2023, 10:10.] Dostupné z: <https://vyuka.o2chytraskola.cz/data/files/a25f5ca3c939d1fe1bddc20e42d68ea0.pdf>

KOPECKÝ, K., VORÁČ, D., MIKULCOVÁ, K., KREJČÍ, V., GARCÍA, G. G.: *Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)* [online]. Olomouc, 2020. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/ke-stazeni/vyzkumne-zpravy/143-dezinformace-a-jejich-negativni-ucinky-v-kontextu-promeny-sveta-masmedii-2020-studie/file>

Krajská hygienická stanice Olomouckého kraje [online]. © 2021. [Cit. 21-02-2023, 13:30]. Dostupné z: <https://www.khsolc.cz/>

Manipulátoři.cz: *Strach z mobilizace? Nesmysl se stále šíří* [online]. 23. 1. 2023. [Cit. 12-02-2023, 20:50.] Dostupné z: <https://manipulatori.cz/strach-z-mobilizace-nesmysl-se-stale-siri/>

MEDIAGRAM.cz: *Vývoj médií od knihtisku po internet* [online]. MediaGram.cz. Copyright © 2023 [cit. 13-04-2023, 15:45]. Dostupné z: <https://mediagram.cz/dejepis/vyvoj-medii-od-knihtisku-po-internet>

MIKULCOVÁ, Klára, KOPECKÝ, Kamil: *Aktuální problémy mediální výchovy a mediální gramotnosti žáků 2. stupně ZŠ*. 1. vydání. Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. ISBN 978-80-244-5900-4 (brožováno).

MŠMT: *Hlavní směry revize rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* [online]. 2022. [Cit. 28-02-2023.] Dostupné z: <https://velke-revize-zv.rvp.cz/files/iii-hlavni-smery-revize-rvp-zv-po-vpr-final-230111.pdf>

MVČR: Centrum proti hybridním hrozbám. *Definice dezinformace a propagandy* [online]. © 2023 Ministerstvo vnitra České republiky. [Cit. 19-01-2023, 17:49.] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/chh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

NUTIL, Petr: *Média, lži a příliš rychlý mozek. Průvodce postpravdivým světem*. 1. vydání. Grada Publishing, a. s. Praha, 2018. ISBN 978-80-271-0716-2.

PASTOROVÁ, Markéta, JIRÁK, Jan a kol.: *K integraci mediální výchovy*. 1. vydání. Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN: 978-80-244-4624-0.

PETROVÁ, Alena, PLEVOVÁ, Irena: *Obecná psychologie*. 1. vydání. Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3247-2.

PRŮCHA, Jan (ed.): *Pedagogická encyklopedie*. Vydání první. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Nové, rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, MŠMT, Praha 2021.

ŘEPA, Tomáš: *Válka o Ukrajinu: historické kořeny a mýty versus realita* [online]. Forum 24. 19. 5. 2021. [Cit. 23-02-2023, 17:26]. © 2023 Forum 24 a.s. Dostupné z: <https://www.forum24.cz/valka-o-ukrajinu-historicke-koreny-a-myty-versus-realita/>

Strategie vzdělávací politiky České republiky do roku 2030+, 2020. MŠMT, Praha, 2020. 978-80-87601-47-1 Dostupné také z: https://www.msmt.cz/uploads/Brozura_S2030_online_CZ.pdf

The University of Edinburgh: *Critical thinking* [online]. Institute for academic development. 9. 9. 2021. [Cit. 13-02-2023, 21:30]. Dostupné z: <https://www.ed.ac.uk/institute-academic-development/study-hub/learning-resources/critical>

TRAN, Viet: *Jana „Dezinfo“ Hamplová, překřtil senátorku Válek. Primitivní, chci omluvu, reagovala politička* [online]. CNN Prima News, 17. 2. 2023. © FTV Prima spol. s r.o. [Cit. 18-03-2023, 17:42]. Dostupné z: <https://cnn.iprima.cz/jana-dezinfo-hamplova-prekrtil-senatorku-valek-primitivni-urazka-reagovala-politicka-201008>

VACULÍK, Radim: *Vyhazov učitelky stíhané za popírání války platí, rozhodl soud* [online]. Novinky.cz, 27. 2. 2023. © 2019-2023 Seznam.cz a.s. [Cit. 18-03-2023, 19:26]. Dostupné z: [Vyhazov učitelky stíhané za popírání války platí, rozhodl soud - Novinky](#)

VOSOUGHI, S., ROY, D., ARAL, S.: *The spread of true and false news online* [online]. Science, 9. 3. 2018. 359(6380), 1146-1151. DOI: 10.1126/science.aap9559 Dostupné z: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aap9559>

Zdroje obrázků

Obrázek č. 1: <http://bezfaulu.net/clanky/o-manipulaci/co-je-to-dezinformace/>

Obrázek č. 2: <https://mysticsciences.com/2016/11/24/1835-the-great-moon-hoax/>

Obrázek č. 3:

<https://www.novinky.cz/clanek/volby-prezidenta-ano-vyjelo-s-novym-billboardem-general-neveri-v-mir-40420506>

Obrázek č. 4:

<https://www.facebook.com/manipulatori/posts/pfbid032y8cMZZgHZhiLELQWUz4DNAi6Ccb8ygnsJRXHkJjggF37RgM2RB19XVkJNJB3Z1iel>

Obrázek č. 5: <https://cnn.iprima.cz/jana-dezinfo-hamplova-prekrtil-senatorku-valek-primitivni-urazka-reagovala-politicka-201008>

Obrázek č. 6: <https://hoax.cz/hoax/cip-v-nose-po-testech-na-covid-19/>